

GLOBALNE VAADE

Maailmahariduse
õppetegevuste kogumik

Globaalne vaade: maailmahariduse õppetegevuste kogumik

Juhendmaterjal „Globaalne vaade: maailmahariduse õppe-
tegevuste kogumik” on välja töötatud maailmahariduse
õpetajate õpiringide (Global Education Teacher's Club)
projekti raames.

Materjali koostamisel osalenud partnerorganisatsioonid:

anthro p o l i s

ANTHROPOLIS EGYESÜLET

Ungari

<https://anthropolis.hu>

**HUMANITAS – CENTRE FOR GLOBAL
LEARNING AND COOPERATION**

Sloveenia

<https://www.humanitas.si>

ARPOK, o.p.s.

Tšehhi

<https://arpok.cz>

MONDO

Eesti

<https://mondo.org.ee>

<https://maailmakool.ee>

Autorid:

Alma Rogina,
Balázs Nagy,
Dávid Bán,
Johana Krajčírová,
Lenka Pánková,
Mari Jögiste,
Maria Sakarias

Toimetus:

Alma Rogina,
Dávid Bán,
Johana Krajčírová,
Mari Jögiste,
Maria Sakarias

Ingliskeelse versiooni toimetaja:

Johana Krajčírová

Kujundaja:

Dalibor Kazija

Keeletoimetaja:

Toimetaja tõlkebüroo

Väljaandja:

GETC projekti partnerid

2025

Täname kõiki väärtuslike, mõtlema ärgitanud kommentaaride ja tagasiside eest.

Co-funded by
the European Union

Projekti rahastab Euroopa Liit. Siin väljendatud seisukohad ja arvamused on üksnes autori(te) omad ning need ei esinda Euroopa Liidu ega Euroopa Hariduse ja Kultuuri Rakendusameti (EACEA) ametlikke seisukohti ja arvamusi. Euroopa Liit ega EACEA ei vastuta nende seisukohtade ja arvamuste eest.

Litsents

CC BY: juhendmaterjal on litsentsitud Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsentsi alusel. Teil on lubatud seda materjali vabalt kasutada, ent peate selle sobival viisil autorile omistama, tooma välja litsentsi lingi ja märkima, kas on tehtud muudatusi.

Lisad saate alla laadida veebilehel:

<https://maailmakool.ee/materjalid/100132/globaalne-vaade-maailmahariduse-oppemeetodite-kogumik/>

SISUKORD

KUIDAS SEDA KOGUMIKKU KASUTADA?	5
SISSEJUHATUS MAAILMAHARIDUSSE	6
NÕUANDEID MAAILMAHARIDUSEGA TEGELEMISEKS KLASSIRUUMIS	12
AKTIIVÕPE JA KRIITILINE MÕTLEMINE	13
SOOJENDUSTEGEVUSED MAAILMAHARIDUST EDENDAVAS ÕPIKONTEKSTIS	18
MAAILMAKAARDID JA -TAJU	21
TUNNIKAVAD	
01 Minu isiklik kliimalugu (kliimamuutused)	24
02 Kliimavõrk (kliimamuutused)	28
03 #IShareHerPower (kliimamuutused)	31
04 Rändaja kogemus (ränne)	36
05 Küla ehitamine (ränne)	40
06 Ka mina loon maailma (vastutustundlik tarbimine)	44
07 Troopika meie toidulaua (vastutustundlik tarbimine)	48
08 Palmi all (vastutustundlik tarbimine)	54
09 „Kui ma ükskord suureks saan” (inimõigused)	62
10 Teekond võrdsuse maale (sooline võrdõiguslikkus)	67
11 Visualiseerimisvahendid dokumentaalfilmide analüüsimiseks (maailmaharidus, universaalne lähenemisviis)	72
12 Arengukompass (maailmaharidus, universaalne lähenemisviis)	76

GLOBAALNE VAADE

See kogumik on valminud Sloveenia (Humanitas), Tšehhi (Arpok), Ungari (Anthropolis) ja Eesti organisatsioonide (Mondo) esindajate koostöona. Komplekt sisaldab kvaliteetseid materjale, mis aitavad lõimida maailmaharidust õpetamispraktikaga. Töövahendid hõlmavad mitmesuguseid õppetegevusi, mis aitavad käsitleda klassiruumis olulisi globaalseid teemasid. Tegemist on väärtusliku abivahendiga õpetajatele, kes soovivad oma tunnile lisada globaalse aspekti ja võimaldada õpilastel täiendada maailmahariduse teemadega seotud teadmisi ja oskusi, mis on tänapäeva kiiresti muutuv maailmas väga vajalikud.

MAAILMAHARIDUSE ÕPIRING

Maailmahariduse õpiring (Global Education Teacher's Club) on mitteformaalne keskkond, kus maailmaharidusest huvitatud õpetajad saavad regulaarselt kohtuda, õppida ja kogemusi jagada. Algatus käivitati 2018. aasta jaanuaris Sloveenias, misjärel on see laienenud veel kolme Euroopa riiki – Eestisse, Ungarisse ja Tšehhi.

Õpiringide loomist tunnustas ka Euroopa maailmahariduse võrgustik (Global Education Network Europe, GENE), andes sellele 2018. aastal Euroopa ühe kõige uuenduslikuma maailmaharidust edendava ettevõtmise auhinna.

ORGANISATSIOONID

ANTHROPOLIS EGYESÜLET, Ungari
<https://anthropolis.hu>

ARPOK, o.p.s., Tšehhi
<https://arpok.cz>

HUMANITAS – CENTRE FOR GLOBAL
LEARNING AND COOPERATION, Sloveenia
<https://www.humanitas.si>

MONDO, Eesti
<https://mondo.org.ee>, <https://maailmakool.ee>

KUIDAS SEDA KOGUMIKKU KASUTADA?

Siit leiate mitmesuguseid materjale, mida kasutada maailmaharidusega tegelemiseks oma klassiruumis. Juhend sisaldab ka üldist teavet maailmahariduse kohta ning nõuandeid, kuidas luua turvaline õpikeskkond väljapakutud õppetegevuste läbiviimiseks, edendada kriitilist mõtlemist ja äratada õpilastes huvi üleilmsete teemade vastu, rakendades selleks ka erinevaid soojendustegevusi.

Pärast sissejuhatust ja maailmahariduse ülevaadet kirjeldatakse **12 tunnikava**, mida saab kasutada erinevates õppeainetes ja mis tutvustavad rahvusvahelisi häid praktikaid globaalsete teemade lõimimisel.

Iga tunnikava koosneb sissejuhatusest (õppetegevuse lühikirjeldus, teave õpilaste vanuse ja vajalike vahendite kohta jms), sammamulistest juhistest, ressurssidest, täiendavatest nõuannetest ja lisadest. Lisad sisaldavad vastavat tegevust toetavaid materjale. Need tasub välja trükkida, kui soovite klassiruumis mingit tegevust läbi viia või nende põhjal oma õppematerjali koostada.

Esitatud tunnikavad ja nende kasutusviisid on ainult soovituslikud. Kõiki tegevusi võib kohandada, vahele jätta või ümber korraldada vastavalt õpetaja ja õpilaste vajadustele. Iga tegevuse järel, eriti kui ei võeta üle tervet tunnikava, peaks igal juhul reflekteerima, kuidas tehtu mõjutas osalejate emotsioone, väärtushinnanguid jms.

Tunnikava võite valida lähtuvalt teemast (kliimamuutused, sooline võrdõiguslikkus, ebavõrdsus vm), õppeainest või käsitletava probleemi raskusastmest ja sügavusest (sellele viitab tällikauna ikoon).

TUNNIKAVA RASKUSASTE JA KEERUKUS

Tšillikaunte arv näitab, kas õppetegevus on lihtne, keskmise raskusega või raske. Tegevused on mõeldud peamiselt põhikooli lõpuklassidele ja gümnaasiumile, kuid neid saab kohandada ka noorematele õpilastele.

Lihtne: üldine sissejuhatust teemasse, käsitletava teema kohta mingeid eriteadmisi vaja ei ole, rakendate baasoskusi, vaatate dokumentaalfilmi, esitate küsimusi jms.

Keskmine: põhjalikum sissejuhatust teemasse, arendate oskuseid nagu funktsionaalne lugemine, kirjutamine ja probleemile iseseisvalt lahenduste leidmine, kasutades meetodeid nagu rollimängud, graafikute analüüs jms.

Raske: tund püüab näidata käsitletava teema keerukust, põhineb eri vaatenurkadel, eeldab teema põhjalikumalt tundmist; kasutate meetodeid nagu argumenteerimine, süvitsi minev kriitiline mõtlemine, aktiivne osalemine, projektipäevad jms.

LISAD

Allalaaditavad lisad leiate siit:

SISSEJUHATUS MAAILMAHARIDUSSE

MAAILMAHARIDUSE OLULISUS

Maailmaharidus on tihedalt seotud aktiivõppega ning põhineb üldtunnustatud väärtustel nagu solidaarsus, võrdsus, õiglus, kaasatus, koostöö ja vägivalldatus. Eesmärk on parandada teadlikkust globaalsetest probleemidest nagu vaesus, ressursside ebaühtlasest jaotusest põhjustatud ebavõrdsus, keskkonnaseisundi halvenemine, vägivaldsed konfliktid ja inimõiguste rikkumised. Maailmaharidus aitab mõista meie seotust keskkonnaga ja teiste elusolenditega. See kutsub meid üles mõtestama ümber oma kultuurilisi seisukohti ja hoiakuid, mõeldes selle üle, kuidas meie valikud mõjutavad teiste elusid ja planeedi tulevikku. Tegeledes maailmaharidusega õpime ära tundma üleilmastumise eeliseid ja puudusi ning valmistume ette igapäevasteks katsumusteks, millega nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil silmitsi seisame. Maailmaharidus keskendub teadlikkuse tõstmisele ja vastutuse võtmisele sellise maailma loomise eest, kus kõigil oleks võimalik elada väärikalt ja end teostada, aga samas oleks ka looduseskeskkond kaitstud.

Maailmaharidust defineeritakse erinevalt. Enamasti ei rõhutata mitte üksnes kriitilise mõtlemise arendamise olulisust üleilmsete probleemide lahendamisel, vaid ka õppimise aktiivset olemust – st enda tajumist maailmakodanikuna, mis omakorda ärgitab tegutsema. Üks viimaseid määratlusi on esitatud dokumendis „Maailmahariduse Euroopa deklaratsioon aastani 2050“:

„Maailmaharidus on haridus, mis võimaldab inimestel kriitiliselt mõtestada maailma ja oma rolli selles; avada oma silmad, südamed ja meeled maailma tegelikkusele kohalikul ja ülemaailmsel tasandil. See annab inimestele võimaluse mõista, ette kujutada, loota ja tegutseda, et luua maailm, kus valitseb sotsiaalne ja kliimaõiglus, rahu, solidaarsus ja võrdsus, keskkonnavaline jätkusuutlikkus ning rahvusvaheline mõistmine. See

hõlmab inimõiguste ja mitmekesisuse austamist, kaasamist ja inimväärse elu tagamist kõigile nii praegu kui ka tulevikus. Maailmaharidus tähendab formaalset, mitteformaalset ja informaalset õppimist; see on elukestev ja hõlmab kogu elu. Me peame maailmaharidust hädavajalikuks hariduse ümberkujundamisel ja sellele ümberkujundava jõu andmisel.” (Dublini deklaratsioon, 2022)

Inspiratsiooni võime saada ka paljudest teistest määratlustest, näiteks Peruu maailmahariduse keskuse lähenemisest:

„Elus ja hariduses on prioriteediks tasakaal: tegutseda targalt, piirata materiaalset tarbimist, õppida keskenduma pühadele vaimsetele suhetele, leida rakendust igapäevaelu eripärasele annetele ning tunnetada seejuures ühtekuuluvust. Meie eesmärk on õppida, õppida ja aina uuesti õppida (paljude eludes), et saada paremaks inimeseks. Lõplikku teadmist ei ole olemas, me kõik õpetame, õpime ja muutume pidevalt: see on tee, mis ei saa otsa. On teadmisi, mida saab teada ja kirjeldada, on teadmisi, mida saab teada, kuid mida ei saa kirjeldada, ja on teadmisi, mida ei saa teada ega kirjeldada.” (Maailmahariduse põhimõtted, 2012)

MIKS ON MAAILMAHARIDUS OLULINE?

Kuna meie maailm on risti-põiki läbipõimunud, mõjutab ühes maailma otsas elavate inimeste elu teises otsas elavaid inimesi ja vastupidi. Selleks et nende seoste keskel navigeerida ja neid positiivselt mõjutada, on oluline, et noored mõistaksid selle „globaalse küla“ taustal toimuvaid protsesse. Maailmaharidus on midagi enam kui lihtsalt üleilmsete probleemide mõistmine – see on tegutsemisviis, mis arendab 21. sajandi kvaliteetse hariduse võtmepädevusi. Maailmaharidus

valmistab õpilasi ette lahendama tänapäeva globaalseid probleeme kohaliku elu kontekstis ja kujundab neis oskust tegutseda teadlikult. Noored puutuvad üleilmsete probleemidega kokku tavaliselt sotsiaalmeedia kaudu või kodus, aga maailmaharidus kasvatab nende uudishimu, tuues arutelud kogu maailma puudutavate päevakajaliste väljakutsete üle ka koolikeskkonda. Kui laiendada klassiruumis käsitletavate teemade ulatust, lisada neile globaalne mõõde ja kasutada eri õpistiilidele mõeldud meetodeid, saavad kõik õpilased võimaluse aktiivselt tunnis osaleda, sealhulgas ka need, kes on seni olnud vähem kaasatud.

MAAILMAHARIDUSE

PÕHIELEMENDID

→ Globaalne seotus ja vastastikune sõltuvus.

Õpilased mõistavad inimeste, paikade, majanduse ja keskkonna vastastikust seotust ja sõltuvust. Nad teavad, et selline vastastikune sõltuvus kujundab kohalike ja globaalseid suhteid, mida mõjutab ajalugu ning mis ise omakorda mõjutavad tulevikku. Nad tajuvad, et nende igapäevased valikud avaldavad mõju kaasinimestele ja keskkonnale nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil.

→ Kultuurilise identiteedi mõistmine ja diskrimineerimise ennetamine.

Õpilased mõistavad, et kuigi inimeste põhivajadused on kõikjal maailmas ühesugused, on nende rahuldamise meetodid ja vahendid erinevad. Nad mõistavad, et kultuur, religioon, rahvus, sugu, seksuaalsus, keel ja staatus kujundavad meie identiteeti. Õpilased on teadlikud privileegidest, mis tulenevad nende vanusest, soost, sotsiaalsest taustast või rahvusest, ning ühtlasi mõtlevad nende privileegide üle. Nad on valvsad igasuguse diskrimineerimise suhtes, käitudes kaasavalt, kasutades lugupidavat keelt ning pöörates kriitilist tähelepanu eelarvamustele. Selline toimimine soodustab kaasavama ja õiglasema keskkonna kujunemist ning õpetab noori diskrimineerimist ära tundma ja selle vastu võitlema.

→ Arusaama avardamine.

Euroopas elades kipume maailma vaatama üksnes läbi eurotsentrilise prisma, ent see võib meie arusaama piirata. Maailmaharidus aitab meil tähele panna ja arvesse võtta ka Euroopa-väliseid vaatenurki, teadvustada oma eelarvamusi ning seada kahtluse alla eeldusi, mida oleme pidanud enesestmõistetavaks. Näiteks arvatakse Euroopas sageli, et globaalses lõunas paiknevate riikide elanikud on passiivsed ning vajavad meie abi ja nõuandeid. Maailmahariduse eesmärk on aga näidata, et inimesed elavad ja töötavad lihtsalt erisugustes keskkondades ning annavad kõikjal maailmas sarnaselt eurooplastega olulise panuse maailma arengusse. Stereotüüpide ja eelarvamuste ületamiseks on väga oluline tutvustada õpilastele mujalt maailmast pärit inimeste elu, pidades nendega üksteist austavat dialoogi ja andes neile sõnaõigust, mitte ainult ise neist rääkida.

→ Sotsiaalne õiglus, võrdsus ja inimõigused.

Õpilased on teadlikud sotsiaalsetest ja poliitilistest süsteemidest tulenevast üleilmsest ebaõiglusest ja ebavõrdsusest, sealhulgas võimu, jõukuse ja ressursside ebavõrdsest jaotusest eri riikide ja piirkondade sees ning vahel. Nad mõistavad, et globaalsel ebavõrdsusel on ajaloolised põhjused, eelkõige on suurt rolli mänginud kolonialism. Koloniaalvõim, peamiselt Euroopast, ekspluateeris minevikus ja ekspluateerib praegugi globaalse lõuna riike. See tegevus võtab mitmesuguseid vorme, millest kõige silmatorkavamad on loodusvarade kaevandamine, millega kaasnev reostus kahjustab keskkonda, ning odavtööjõu kasutamine ja inimõiguste rikkumine. Maailmaharidus julgustab õpilasi kriitiliselt uurima, kuidas ajalooline ebaõiglus, näiteks koloniaalajast pärit rassism ja ekspluateerimine, kestab tänini ning mõjutab inimeste väärikust, võimalusi ja elukvaliteeti.

→ Keskkonnateadlikkus ja kestlikkus.

Õpilased teavad, et meie valikud ja eluviis mõjutavad nii vahetut kui ka kaugemat keskkonda. Tarbekaupade tootmiseks on vaja hankida loodusvarasid, millega sageli kaasneb aga kellegi ekspluateerimine, keskkonna saastamine ja inimõiguste rikkumine. Samamoodi on ka meie tekitatud jäätmetel otsesed tagajärjed keskkonnale, isegi kui need ei avaldu kohe. Maailmaharidus suurendab teadlikkust neist mõjutustest ja ajendab kestlikumalt käituma. See aitab noortel paremini mõista, et kestlikud praktikad on vajalikud, kui tahame edaspidigi planeedil Maa elada ja seda tulevastele põlvetele elamiskõlblikuna hoida.

MAAILMAHARIDUSE METOODIKA

Maailmahariduse eesmärk ei ole mitte ainult õpilastega päevakajaliste ülevõtte teemade üle arutada. Tegemist on koostöise õpetamise ja õppimisega ning reflekteerimisega konteksti üle, milles kogu protsess aset leiab. Sisu, vorm ja õppetöö toimumiskoht peavad moodustama ühtse terviku. Maailmahariduse puhul on peale selle, et metoodikat rakendatakse teatud mõjusate õppegevuste kaudu, oluline ka see, et seda käsitletakse kui järjepidevat õppeprotsessi, mis on seotud hariduse põhieesmärkidega. Samuti peaks maailmaharidus toimima dünaamiliselt koos laiema hindamisprotsessiga (Euroopa Nõukogu Põhja-Lõuna Keskus, 2012).

Õpilaste ettevalmistamine ülevõtte küsimuste üle kriitiliselt mõtlema ja ühiskonnas aktiivselt osalema nõuab enam kui ratsionaalset mõtlemist. Seetõttu edendab maailmaharidus mitmesuguseid interaktiivseid, kaasavaid ja kogemuslikke meetodeid, mis julgustavad osalejaid astuma välja oma mugavustsoonist, õppima seniõpitust lahti laskma ja mõtlema „kastist välja”. Maailmaharidus on terviklik, muutust loov ehk transformatiivne ja elukestev õpe, mis toimub nii pea (teadmised), südame (tunded) kui ka käte (tegevus) tasandil. Kõigil kolmel tasandil õppimise edendamiseks kasutatakse erisuguseid meetodeid, näiteks rollimänge, visualiseerimist, improvisatsiooni, rühmaarutelusid, teatritehnikaid, fotosid ja videoid, simulatsiooni, lugude jutustamist jm.

A. Cabezudo sõnul hõlmab muutust loov õpe „sügavat, struktuurset nihet mõtete, tunnete ja tegevuste põhialustes; see tähendab perspektiivi pöördumist radikaalse seotuse suunas ning sotsiaalse õigluse ja rahu võimaluste tõelist mõistmist”. Ta toob sellise õppe puhul esile kolm põhielementi: a) *kriitika, kas domineeriv ühiskondlik kultuur toetab väärtuste ja isiksuse arengut soovitud viisil; b) nägemus sellest, milline võiks olla domineeriva kultuurivormi alternatiiv, ja c) muutuste protsess uue, sobivama kultuurivormi kujundamiseks*. Sellise õppe peaesmärk on luua inimeste vahel sidemeid, et levitada rahu, solidaarsust ja empaatiat. Edendades pigem koostöiseid ja solidaarseid suhteid, selle asemel et püsistada vastandumist konkurentsi, konfliktide, hirmu ja vihkamise kaudu, suudab maailmaharidus tõhusalt võidelda probleemidega nagu isekus, ahnus, ebavõrdsus ja ületarbimine (Cabezudo, 2011).

Maailmahariduse puhul on refleksioon õppeprotsessi lahutamatu osa. Individuaalselt ja rühmas reflekteerides saavad õpilased kriitiliselt ja põhjalikult järele mõelda ning oma kogemustes ja saavutatud tulemustes tähendust leida. Refleksioon mitte ainult ei süvenda käsitletavast teemast arusaamist, vaid tõhustab ka õppimist. Mõtteid vahetades saavad õpilased võrrelda oma kogemusi kaaslaste omadega ning selle tulemusena senist vaatenurka avardada, edasisi arutelusid soodustada ja koostöist õpikeskkonda kujundada.

MAAILMAKODANIKU PÄDEVUSED

Maailmakodaniku pädevusi võib määratleda kui „võimet ja valmisolekut mõista globaalse tähtsusega probleeme ning nende suhtes midagi ette võtta” (Boix Mansilla, 2016). Neid pädevusi edendatakse maailmahariduse kaudu ning selle keskmes on õpilastes oluliste oskuste ja väärtushinnangute kujundamine, mis on tänapäeva läbipõimunud maailmas orienteerumiseks hädavajalikud. Nende hulka kuuluvad kriitiline ja loominguline mõtlemine, efektiivne suhtlemine, hea analüüsivõime ja oskus lahendada konflikte rahumeelselt. Koos võimaldavad need oskused noortel teha teadlikke ja vastutustundlikke otsuseid. Lisaks panustab maailmaharidus oluliste väärtuste kujundamisse nagu solidaarsus, õiglus, empaatia, võrdsus, austus ja vastutustundlikkus.

Samuti parandab see kultuuri- ja keskkonna-teadlikkust. Kõik need väärtused on olulised harmoonilise koosseiseteerimise soodustamiseks maailmas, mida iseloomustab mitmekesisus ja kiire muutumine. Kuna üleilmastumine on üha laialdasem, kasvab vajadus maailmakodaniku pädevuste järele, mis rõhutaks, kui tähtis on üleilmseid probleeme mõista, nendega tegeleda ja nende lahendamisse panustada. Maailmahariduse kaudu on noored paremini ette valmis-tatud, et anda sisuline panus dunaamilise ja läbipõimunud globaalse ühiskonna kujundamisse.

Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisat-sioon (OECD) on määratlenud maailmakodaniku pädevusi kui „mitmemõõtmelist võimekust”. See kirjeldus kattub ka maailmahariduse põhieesmär-gi kirjeldusega: „Maailmakodanikuna pädevad ini-mesed suudavad uurida kohalikke, globaalseid ja kultuuridevahelisi probleeme, mõista ja hinnata erinevaid arusaamu ja maailmavaateid, suhelda edukalt ja lugupidavalt teistega ning teha vastu-tustundlikke samme jätkusuutlikkuse ja kollek-tiivse heaolu saavutamiseks.” (OECD, 2018)

Vaata ka Eesti ekspertide loodud maailmako-daniku pädevusmudelit: <https://maailmakool.ee/materjalid/100055/maailmakodaniku-padevusmudel/>.

MAAILMAHARIDUST EDENDAVATE ÕPETAJATE ROLL

Õpetajad seisavad 21. sajandil silmitsi keerulise keskkonnaga, mida kujundavad üleilmastumine, tehnoloogia, info üleküllus, poliitilised muutused ning uue põlvkonna õpilaste muutuvad vaja-dused. Nende muutustega kohanemine nõuab paindlikkust ja loovust ning pühendumist õpilas-te toetamisele nende haridusteel. Maailmahari-duse lõimimisega õppetöösse aitavad õpetajad edendada noorte pädevusi, mida on tänapäeva maailmas esinevate probleemidega toimetule-kuks vaja. Selline lähenemisviis toetab õpilaste sügavamalt arusaamist üleilmsetest sotsiaalse-test ja keskkonnaprotsessidest. See annab neile oskused ja teadmised, et läbipõimunud maailmas toime tulla ja sellesse positiivselt panustada. Niisiis ei rikaista maailmahariduse õppetöösse lõimimine mitte ainult õppekogemust, vaid ühtlasi valmistab õpilasi ette 21. sajandi keerulisi probleeme läbimõeldult käsitlema.

ALLIKAD

Cabezudo, A. (2011). *Global Education as a Transformative Learning*. *Global Education Magazine*.

<https://globaleducationmagazine.com/global-education-transformative-learning>.

North-South Centre of the Council of Europe. (2012). *Global Education Guidelines. Concepts and methodologies on global education for educators and policy makers*.

<https://rm.coe.int/prems-089719-global-education-guide-a4/1680973101>.

Boix Mansilla, V. (2016). *Global thinking. An id-global bundle to foster global thinking dispositions through global thinking routines*. https://pz.harvard.edu/sites/default/files/Global%20Thinking%20for%20ISV%202017%2006%2023_CreativeCommonsLicense.pdf.

GENE. (2022). *The European Declaration On Global Education To 2050*.

<https://static1.squarespace.com/static/5f6decace4ff425352eddb4a/t/65cbd5b4dbd08357e1f86d56/1707857361786/GE2050-declaration.pdf>.

OECD. (2018). *Preparing our youth for an inclusive and sustainable world. The OECD PISA global competence framework*.

<https://gisigpl.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/12/global-competency-for-an-inclusive-world.pdf>.

BRIDGE 47. (2019). *Transformative Learning Journey – Tackling the Root Causes of Global Crises*.

http://www.worldwiseschools.ie/wp-content/uploads/2020/02/TLJ2_Workshop2_Documentation.pdf.

NÕUANDEID MAAILMAHARIDUSEGA TEGELEMISEKS KLASSIRUUMIS

Maailmaharidusega seotud teemade käsitlemisel on oluline luua klassiruumis turvaline ja võrdne keskkond, kus igasugustel teemadel saaks vabalt arutada, ent kus ühtlasi mõistetak, et sõnavabaduse kõrval tuleb arvestada ka teiste õigustega. On oluline edendada kultuuritundlikkust ja austust erinevate seisukohtade suhtes kogu õppetöö või tunnitegevuse jooksul. Kui võimalik, peaks keerulisemate teemade käsitlemist hoo-

likalt ette planeerima ning pühendama piisavalt aega õpilastega suhete loomisele ja põhireeglites kokkuleppimisele. Sellest hoolimata võivad ootamatult tekkida vastuolud nii kohapeal kui ka väljaspool klassiruumi ning nendega on oluline tegeleda kohe. Tähtis on, et kaasavale arutelule, milles kõik noored saaksid osaleda, seatakse selged piirid. Selleks on vaja koos õpilastega panna paika põhireeglid.

SOOVITUSED RÜHMA KOOSTÖÖD TOETAVATEKS PÕHIREEGLITEKS

1. Korraga tohib rääkida ainult üks inimene.
2. Kritiseeri seisukohti, mitte isikuid.
3. Keelekasutus peab olema viisakas.
4. Oma seisukohti tuleb põhjendada.
5. Kuulame teisi.
6. Austame teiste arvamust.
7. Igaüks peab saama oma seisukohti väljendada.

Maailmahariduse lõimimine õppekavaga nõuab mõtestatud lähenemist. Oluline on teada, miks ja kuidas me tahame globaalseid teemasid klassiruumis käsitleda. Selleks on võimalik kasutada mitmesuguseid tehnikaid ja vahendeid.

NÄPUNÄITEID MAAILMAHARIDUSE EDUKAKS LÕIMIMISEKS

1

Alusta eesmärkidest

Sõnasta eesmärk: kirjelda selgelt, mida püüad õppetegevuse või projektiga saavutada.

2

Kaasa ja julgusta õpilasi

Interaktiivsed tunnid: kasuta õpilaste kaasamiseks interaktiivseid meetodeid, näiteks rühmaarutelusid, rollimänge ja simulatsioone.

Päriselulised näited: üleilmsete kontseptsioonide ja teemade illustreerimiseks kasuta päriselul põhinevaid juhtumeid ja lugusid.

3

Soodusta koostööst õpet

Rühmatöö: tehke meeskonnatööd ja koostööprojekte, et õpilased saaksid üksteise vaatenurkadest õppida.

Vastastikune õppimine: kutsuge ka kolleege oma häid praktikaid ja õppematerjale üksteisega jagama.

Põlvkondadevaheline õpe: me kõik õpime üksteiselt kogu aeg, ka õpetajad õpivad oma õpilastelt (eriti nüüdsel digiajastul).

4

Kasuta erinevaid ressursse

Multimeedia: kasuta videoid, taskuhäälanguid ja veebiartikleid, et tutvustada erinevaid vaatenurki ja vaheldada õpistiili.

Külalisesinejad: kutsu tundi eri valdkondade asjatundjaid, kes käsitleksid ülevaatlilikult mõnd globaalset probleemi ja räägiksid oma isiklikest kogemustest.

5

Kutsu kriitiliselt mõtlema

Heade küsimuste küsimine: kasutage avatud küsimusi, et ärgitada õpilasi kriitiliselt mõtlema ja kujundada neis sügavat arusaamist üleilmsetest probleemidest.

Arutelu ja dialoog: looge võimalusi aruteludeks vastuolulistel või keerulistel üleilmsetel teemadel, et edendada kriitilist mõtlemist.

6

Toeta noortes maailmakodaniku identiteedi kujunemist

Globaalne vastutus: selgitage õpilastele, millised on nende ülesanded ja kohustused maailmakodanikena.

Projektid: julgustage õpilasi osalema projektides, mis avaldavad üleilmsetele probleemidele positiivset mõju, näiteks keskkonnakaitse või sotsiaalse õigluse valdkonnas.

7

Kohanda õppematerjale

Kohandatud sisu: kujunda õppematerjalid õpilaste vajadustele ja nende kontekstile vastavaks.

Kohaliku eluga seotud näited: too näiteid ja võta aluseks juhtumiuuringuid, mis on seotud teie kohaliku kontekstiga, juhtides samal ajal tähelepanu globaalsetele seostele.

8

Hindamine ja reflekteerimine

Kujundav hindamine: kasutage õpilaste arusaamise hindamiseks ja neile tagasiside andmiseks viktoriine, reflekteerimist ja arutelusid.

Reflekteerimine: ärgitage õpilasi mõtisklema selle üle, mida nad on õppinud ning kuidas see on seotud nende eluga ja maailmaga laiemalt.

ÕPETAJA ROLL

Mõistagi peaksid õpetajad olema neutraalsed, ent tegelikkuses on seda peaaegu võimatu saavutada. Meie vaadetest võib aimu saada nii hääletooni, sõnakasutuse kui ka kehakeele kaudu, eriti nende teemade puhul, mille suhtes on meil kindlad seisukohad.

Ei tasu karta ka otsesõnu välja öelda, et mõni küsimus on päris keeruline ja sellele vastamine nõuab lihtsalt pikemat järelemõtlemist, näidates seeläbi klassile, et on täiesti normaalne olla ebakindel ja oma seisukohti muuta.

Keeruliste vestluste pidamisel võime klassis täita viit rolli. Rolli valimisel on oluline olla paindlik ning ühtlasi selgelt teadvustada, miks konkreetset juhul konkreetset meetodit kasutatakse. Kõik need rollid võivad sobida, ent valik oleneb teemast, õpilaste vanusest ja varem õpitust.

ROLLID

Neutraalne või erapooletu juhendaja. Sa ei väljenda oma isiklikku seisukohta, vaid esindad õiglaselt ja tasakaalustatult erinevaid vaatenurki.

Oma huvide eest seisja. Esitad kõnealuse teema osas oma seisukoha, et õpilased teaksid, milline on sinu vaatenurk.

Vaidlustaja (ingl *devil's advocate*). Väljendad teadlikult klassi arvamusega vastuolus olevat seisukohta olukorras, kus õpilased on ühel meelel.

Ametlik seisukoht. Esindad kooli või kogukonna ametlikku seisukohta.

Liitlane. Toetad klassis vähemuses olevate õpilaste seisukohta.

MIDA MEELES PIDADA?

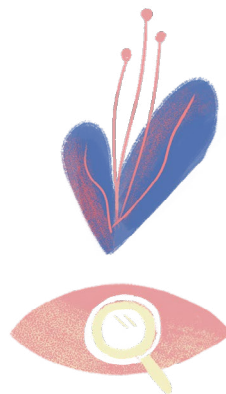
Tundlike üleilmsete teemade käsitlemine võib olla õpetajale mitmes mõttes keeruline. Allpool on esitatud kokkuvõtte asjaoludest, mida meeles pidada.

- **Leppige klassiga kokku põhireeglites.**
- **Julgusta noori kaasa mõtlema.**
- **Enne tundlike üleilmsete teemade arutamist loo õpilastega usalduslik kontakt.**
- **Valmista end teema käsitlemiseks ette.**
- **Välgi emotsionaalset reageerimist.**
- **Vihakõne korral juhi sellele tähelepanu ja arutage, miks see ei ole sobilik.**
- **Ole valmis tagajärgedega tegelema ja jätkuarutelusid pidama.**
- **Tuginege põhiväärtustele, ärge vaelge faktide üle ega kritiseerige üksteise arvamusi.**

ALLIKAD

Dzięciołowska K., Wojtych A. (toim.). *Global Learning in Subject Teaching: Framework and Toolkit*. 2020. Warsaw. *Global Issues Global Subjects project*. ISBN 978-83-66150-68-3. www.humanitas.si/wp-content/uploads/2022/09/Global-Learning-in-Subject-Teaching-FrameworkToolkit.pdf.

AKTIIVÕPE JA KRIITILINE MÕTLEMINE

Paljud õpetajad püüavad õppetööd korraldada nii, et arendada õpilastes lugemisel ja kirjutamisel kriitilist mõtlemist. Nad soovivad, et nende õpilased ei jäta õpitut mitte üksnes meelde, vaid ka esitaksid selle kohta küsimusi, uuriksid, looksid, lahendaksid, tõlgendaksid ja arutaksid. Uuringud näitavad, et aktiivsed tunnid, kui need on eesmärgipärased ja hästi korraldatud, on sageli need, kus õpilased omandavad materjali kõige põhjalikumalt ja saavad sellest enim kasu. Süvitsi ja kasulikult õppimine tähendab seda, et õpilased suudavad õpitu üle reflekteerida, rakendada seda päriselulistest olukordades või edasises õppetöös ning iseseisvalt õppimist jätkata (Gardner, 1993; Marzano, 2001).

Šveitsi psühholoog Jean Piaget on näidanud, et õppimisel me mõtestame maailma nende kontseptsioonide alusel, mis on meie jaoks juba tuttavad. Sellise mõtestamise tulemusena muudame oma vanu kontseptsioone, suurendades niiviisi oma võimekust meid ümbritsevat maailma veelgi paremini või uudsel moel mõista.

Piaget' ja tema järgijate käsitlese põhjal eristatakse õppetöös kolme olulist etappi. Siinses tekstis võtamegi aluseks kolmeetapilise tunni mudeli, mida on kasutatud ka projektis „Reading and Writing to Critical Thinking” („Kriitilist mõtlemist toetav lugemine ja kirjutamine”). Tunni etapid on järgmised: **meenutamine** (*evocation*), uue teabe **tähenduse mõistmine** (*realisation of meaning*) ja **refleksioon** (*reflection*). Need terminid on kasutusele võtnud Jeannie Steele ja Kurt Meredith (1997). Mudeli ingliskeelne lühinimeetus on **ERR model**.

Kuna õppimiseks kasutavad õpilased olemasolevaid teadmisi, peaksid õpetajad alustama tundi sellega, et toovad välja õpilastele varasemast tuttavad mõisted ning valmistavad neid küsimuste esitamise ja eesmärkide seadmisega uue teabe omandamiseks ette. Seda etappi nimetatakse meenutamiseks.

- **Meenutamine** on õppeprotsessi esimene etapp.
- Õpilased tulevad meelde, mida nad arutuse alla tulevast teemast arvavad, mida nad selle kohta kindlalt teavad, mida usuvad ning millised küsimused neil on selle kohta tekkinud.
- See teave, mis õpilastel on õppetöö alguses mõttes ja mida nad mäletavad, saab meenutamise (häälestuse) käigus struktureeritud, nii et järgmises etapis oleks võimalik uus teave õpilase meeles sobivasse kohta paigutada.
- Meenutamise käigus aktiveerub sisemine õpimotivatsioon (teisisõnu uudishimu või soov teada saada, kuidas tegelikult asjad on; vajadus omandada uut teavet, et saada vastus mingile küsimusele; soov midagi kogeda või järele proovida, et hüpotees kinnitada või ümber lükata jne).
- Selles etapis õppimine juba toimub – tegemist ei ole ainult õppimiseks valmistumisega.

Kuna õppimine toimub mõtestades, st avastades ja uurides, peaksid õpetajad julgustama õpilasi uurima. Ja kuna uurimine on tegevus, mida saab parendada, peaksid õpetajad näitama õpilastele, kuidas teavet uurida, seda kahtluse alla seada, otsida ja analüüsida. Seda õppimise etappi nimetatakse **tähenduse mõistmiseks**.

→ **Uue teabe tähenduse mõistmine** on õppeprotsessi teine etapp.

→ Õpilased töötlevad aktiivselt uue teabe allikat, saades uue kogemuse.

→ Õpilased loovad selles etapis seoseid välisest allikast (õpetaja koostatud tekst, video, eksperiment, õppekäik vms) saadud uue teabe ja selle teabe vahel, mida nad tuletasid meelde ja korrastasid õppeprotsessi esimeses etapis.

Kuna õppimise käigus meie senised arusaamad muutuvad ja uute asjade õppimise võime areneb, peaksid õpetajad ärgitama õpilasi õpitu üle järele mõtlema, uurima selle mõju, rakedama seda mõnel kasulikul viisil ja muutma oma vanu mõttemustreid selle teemaga seoses. Seda õppimise etappi nimetatakse **refleksiooniks**.

→ Refleksioon on õppeprotsessi kolmas etapp.

→ Õpilased mõtlevad tagasi äsja läbitud õppeprotsessile ja sõnastavad oma uue arusaama teemast või probleemist (mida nad nüüd sellest teavad, millele nad on kinnitust saanud, mis on muutunud paremaks, millised küsimused on jäänud vastuseta, mida nad tahaksid selle teema kohta edaspidi teada saada).

Õpetaja kavandab **kolmeetapilise mudeli** abil tunnid nii, et need sisaldaksid võimalikult palju n-ö loomulikku õppimist, mis on kõige tõhusam. Tundide planeerimiseks on olemas palju muidki mudeleid ja vahendeid. Meie hinnangul on aga eespool kirjeldatud kolmeetapiline mudel ühtaegu lihtne ja tõhus. Nagu mis tahes muid mudeleid, ei tohiks ka seda kasutada jäigalt, vaid ikka nii, et see teeniks õpetajat, mitte vastupidi.

NÄITEID KRIITILIST MÕTLEMIST TOETAVA LUGEMISE JA KIRJUTAMISE MEETODITE KOHTA

Eespool kirjeldatud õppeprotsessi eri etappides saab kasutada näiteks järgmisi meetodeid.

- **Teemantluuletus** (meenutamine, refleksioon)
- **Päeviku topeltkanne** (tähenduse mõistmine)
- **INSERT** (tähenduse mõistmine)
- **Vaba kirjutamine** (meenutamine, refleksioon)

TEEMANTLUULETUS

Meetod, mida kasutatakse **meenutamise** või **refleksiooni** etapis. Selle meetodi korral tuleb õpilasel oma teadmisi ja arvamusi sünteesida. See arendab õpilase oskust lühikokkuvõtteid teha ja eristada kõige olulisemat teavet.

Näide

1. rida	LUGEMINE
2. rida	HUVITAV / LÕBUS
3. rida	NÄITAB / ÕPETAB / JUHIB
4. rida	MULLE MEELDIVAD MU RAAMATUD
5. rida	ÕPPIMINE

Meetodi ülesehitus

- Esimene rida on teema, mis on kirja pandud ühe sõnaga, tavaliselt nimisõnaga.
- Teine rida kirjeldab teemat, tavaliselt kaks omadussõna.
- Kolmandas reas on kolm teemaga seotud tegusõna.
- Neljas rida on neljast sõnast koosnev lause.
- Viimane rida on teemaga seonduv ühesõnaline assotsiatsioon või sünonüüm.

TOPELT SISSEKANDEGA

PÄEVIK

See meetod sobib hästi **tähenduse mõistmise** etapis kasutamiseks. Õpilane teeb loetud teksti kohta kirjalikult ja täislausetega märkmeid. Ta seob selle oma seniste teadmiste, küsimuste, assotsiatsioonide ja oletustega ehk iseen-daga ning avaldab loetu kohta arvamust. Seda meetodit saab kasutada igasuguse pikkusega tekstide, sealhulgas tervete raamatute puhul.

Näide

Tekstist võetud tsitaat

Kui teil on kunagi tulnud kolida, siis teate, et niisugustel puhkudel on normaalne kõik oma asjad kokku pakkida ja kaasa võtta. Ent pagulased on sunnitud kodust lahkuma tavaliselt kiirustades, nii et pakkimiseks neil aega ei ole. Enamikul ei ole alles jäänud midagi, mis neile kodu meenutaks.

Kommentaariid

Mida see tähendab, et pakitakse seljakotti vaid hädavajalikud asjad? Mida ma ise kaasa pakiksin? Mis mulle endale kodu meenutaks? Kodu meenutavad mulle inimesed mu ümber. Neid kaasa pakkida ei ole võimalik, aga saaksin kaasa võtta pilte, millel need inimesed peal on. Võiksin kotti pista ka oma lemmikraamatu või -mänguasja.

Meetodi ülesehitus

- Õpetaja jagab tekstilehed laiali ja palub õpilastel individuaalselt otsida tekstist välja mõned lõigud, mis on nende arvates huvitavad, meeldivad või üllatavad või mida nad sooviksid kommenteerida või mille kohta nad tahaksid rohkem teada saada. Õpilastele võiks ka ette öelda, mitu tekstilõiku nad välja võiksid valida.
- Õpilased jaotavad vihkulehe vertikaalselt pooleks.
  - Vasakule poolele kirjutavad nad välja need tekstiosad (lõigud, laused, mõtted või üksikud sõnad tsitaatidena), mis neile silma jäid ning mida nad soovivad kommenteerida.
  - Paremale poolele kirjutavadki nad oma kommentaarid (nad võivad loetuga nõustuda või mitte nõustuda, nad võivad seda täpsustada, esitada küsimusi, sõnastada hüpoteese, kirjutada oma püüdlusi ja soove, kokkuvõtteid, täiendusi, üldistusi ja konkreetseid näiteid).
- Õpetaja töötab klassiga paralleelselt: loeb teksti, märgib loetust midagi välja ning kirjutab oma kommentaare.

INSERT

See on üks kriitilise mõtlemise põhimeetodeid, mida võib kasutada teadusliku teksti lugemisel **uue teabe osas tähenduse mõistmise** ja **reflekteerimise** etapi osana. Lugeja osaleb aktiivselt, pannes tekstilehele kirja märgid, millega ta väljendab oma suhtumist esitatud teabesse.

INSERT on lühend ingliskeelsest väljendist *interactive noting system for effective reading and thinking* ('interaktiivne märkimissüsteem efektiivseks lugemiseks ja mõtlemiseks').

I	Interactive ('interaktiivne')
N	Noting ('märkimine')
S	System for ('süsteem (millegi jaoks)')
E	Effective ('efektiivne')
R	Reading and ('lugemine')
T	Thinking ('mõtlemine')

Meetodi ülesehitus

- Õpetaja annab õpilastele teksti (see võib peale teksti sisaldada ka pilte, kaarte, diagramme jms), mis on nende vanusele sobiva pikkuse ja raskusastmega.
- Õpetaja tutvustab neljast märgist (✓, +, ?, -) koosnevat süsteemi ja jätab selle klassis nähtavale kohale.

- ✓ Ma tean seda, see läheb kokku minu varasemate teadmistega.
- + See teave on mulle uus, jätan selle meelde.
- ? Ma ei saa sellest aru, see on mulle ebaselge, pean selle kohta lähemalt uurima, soovin seda täpsustada, tahan selle kohta rohkem teada saada.
- See teave on vastuolus minu varasemate teadmistega.

→ Õpilase ülesanne on tekst etteantud aja jooksul iseseisvalt läbi lugeda ja märgistada see nimetatud sümbolitega. Õpetaja võiks anda õpilastele ette ka piirid, kui palju märke ühe lõigu kohta võiks kirja panna (siis ei varieeru nende tööaeg nii palju). Õpilastel ei ole vaja märgistada iga tekstis sisalduvat lauset.

→ Sel ajal kui õpilased töötavad, loeb ka õpetaja sama teksti, kuid keskendub eelkõige sümbolitele „?” ja „-“. Nii on õpetajalgi selgem ettekujutus, kui palju õpilastel selle ülesande jaoks aega võib kuluda.

→ Mõtete jagamine: kui etteantud aeg on läbi, suunab õpetaja õpilased kordamööda nelja pabertahvli juurde (igal tahvil on üks neljast sümbolist), mis on paigutatud klassiruumi seinte äärde või seinte peale, ja kirjutada neile oma sõnadega lühike valik nende jaoks kõige olulisemast markeeritud infost. (Sel viisil tuleb õpilastel püüda loetud teksti oma sõnadega ümber sõnastada.) Kui õpilane

märkab, et keegi on tema mõtte juba tahvile kirja pannud, võib ta selle järele lisada näiteks tärnikese. (See annab nii õpetajale kui ka õpilastele ülevaate teksti kõige sagedamini markeeritud osadest. Näiteks sümboliga „?” või „-” tähistatud tahvile kirja pandud mõtete järel olevad tärnikesed annavad õpilastele teada, et nad ei ole oma arusaamatuses üksi.) Kui õpilane on kõik soovitu tahvile kirja pannud, istub ta tagasi oma kohale.

→ Jagamise alternatiiv: suurte pabertahvlite kasutamise asemel laske õpilastel joonistada oma vihikusse neli tulpa (✓, +, ?, -) ning iga sümboli alla kirjutada tekstist välja see teave, mida nad peavad kõige olulisemaks, vajalikumaks, pakilisemaks. See variant on vähem aeganõudev.

→ Õpilased lisavad loetud teksti kohta oma vihikusse või pabertahvile kommentaariid ning õpetaja saab tunni lõpus teha kõige põhilisemast teabest kokkuvõtte.

VABA KIRJUTAMINE

Seda meetodit kasutatakse **meenutuse** või **refleksiooni** etapis. Vaba kirjutamine aitab etteantud teemal rohkem süvitsi mõelda. Eesmärk ei ole kirjutada mingitele stiilinõuetele vastavalt, vaid koostada sidus mõtteüksus. See tähendab uute seoste leidmist või originaalset arusaamist teemast. Vaba kirjutamine peaks olema ajaliselt piiratud tegevus (tavaliselt kaks kuni kümme minutit), kusjuures kirjutamise ajal ei tohi õpilased lõpetada kirjutamist enne, kui aeg on möödas, ega pöörduda tagasi juba kirjutatu juurde. Samuti ei pea selle ülesande puhul õpilased järgima grammatikareegleid. Kui ettenähtud aeg on läbi saanud, loeb igaüks oma paarilisele teksti ette. Koos paarilisega püütakse leida neid kohti, milles nende mõtted kattuvad. Seejärel jagavad vaba-tahtlikud paarid oma töid ülejäänud klassiga.

Muude meetodite kohta leiate infot jaotisest „Kasulikke allikad”.

ALLIKAD

Crawford, A., W. Saul, S. R. Mathews. (2005). *Teaching and learning strategies for the thinking classroom*. New York: The International Debate Education Association.

Gardner, H. (1993). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.

Marzano, R., D. Pickering, and J. Pollock. (2001). *Classroom instruction that works: Research-based strategies for increasing student achievement*. Washington, DC: Association for Supervision and Curriculum Development.

KYNCL, Libor. (2024). *Metody RWCT*. <https://liborkyncl.estranky.cz/clanky/metody-rwct>.

HAUSENBLAS, Ondřej a KOŠŤÁLOVÁ, Hana. Co je E-U-R? *Kritické listy. Čtvrtletník pro kritické myšlení ve školách*. Jaro 2006, č. 22, s. 54–58. ISSN 1214-5823.

KASULIKKE ALLIKAID

Temple, Ch. (2001). *Reading & Writing for Critical Thinking in Higher Education: Critical Thinking Across the Curriculum*. http://www.thinkingclassroom.org/uploads/4/3/9/0/43900311/rwct_for_he_english_pdf_all_pages_final_18apr2018.pdf.

SOOJENDUSTEGEVUSED MAAILMAHARIDUST EDENDAVAS ÕPIKONTEKSTIS

Soojendustegevustel on maailmaharidust toetava keskkonna kujundamisel hulk olulisi eeliseid. Siin välja toodud meetodid muudavad üksteisega tutvumise kaasahaaravaks ja nauditavaks, kuna ei piirdu ainult nimede õppimise ja rollide väljatoomisega. Soojendustegevused aitavad õpilastel teada saada üksteise huvisid, algatada vestluseid ning luua positiivset õhkkonda.

Kui neid tõhusalt kasutada, aitavad need kiiresti luua kogukonnatunde, kujundada eelseisvale tunnile sobiva fooni ja võimaldavad õpilastel võtta oma õppimise eest vastutus. Soojendustegevuste abil saavad õpilased jagada oma ootusi ja õpetajad tunni teemat sujuvalt tutvustada. Need võimaldavad õpilastel aktiveerida oma varasemaid teadmisi ja kogemusi käsitledava teema kohta ning neid üksteisega jagada (vt meenutamisetapp), samuti kuulata teiste rühmeliikmete mõtteid.

Peale selle aitavad soojendustegevused õpilastel pinget maha võtta, üksteist paremini mõista ja tulemuslikumalt koostööd teha. Need ergutavad, aitavad tähelepanu koondada ja suurendavad valmisolekut õppetöös osaleda. Maailmaharidust lõimivas õpikeskkonnas on need asjaolud iseäranis olulised, kuna aitavad ületada kultuurilisi erinevusi ja õpikeskkonda sidusamaks muuta.

Allpool on esitatud mõningad ettepanekud, kuidas soojendustegevusi maailmahariduse esimestes tundides kasutada.

GLOBINGO

See tegevus sobib hästi nii väikestele kui ka suurtele rühmadele, aidates õpilastel üksteisega suhelda ja sidemeid luua. Samuti hõlbustab see arutelu ja kogemuste jagamist tunni teemal.

1. Trüki igale õpilasele välja **Globingo kaardid (vt 1. lisa: soojendustegevused)**. Võid kasutada lisas esitatud vormi või luua enda versiooni. Seda on lihtne õppetöö teemale sobivaks kohandada. Globingo kaardi võid koostada ükskõik mis teemal, näiteks ränne, kliimamuutused, kultuuriline mitmekesisus, kodanikuaktiivsus. Võid ka kaardil olevate küsimuste arvu suurendada-vähendada vastavalt sellele, kui palju aega sul tunnis on.
2. Jaga igale õpilasele Globingo kaart ja kirjutusvahend.
3. Selgita, et neil on aega 15 minutit (või nii palju, kui ise ette näed), et üksteist tundma õppida. Selle aja jooksul peavad nad end üksteisele tutvustama ja leidma inimesi, kes vastaksid Globingo kaardil nimetatud tunnustele.
4. Kui õpilane on leidnud õige tunnusega inimese, peab ta märkima tema nime vastavasse kasti või laskma sel inimesel endal vastavale ruudule oma nimi kirjutada. Üldjuhul tohib iga osaleja nime kirjutada ruudustikku ainult ühe korra.
5. Mäng kestab seni, kuni see, kellel on esimesena õnnestunud täita kõik ruudud, hüüab: „Globingo!“.

Sõidab kooli jalgratta või ühistranspordiga	Teab, kus riigis tema riided on toodetud	Oskab selgitada õiglase kaubanduse põhimõtet	Teab, mis on kestliku arengu eesmärgid
Vaatab hea meelega dokumentaalfilme	On osalenud kliimastreigis	Eelistab tavaliselt taimset ja/või kohalikku toitu	Kompostib biolagunevad jäätmed
On toetanud mõne heategevus- või keskkonnaorganisatsiooni tööd	Oskab nimetada ühe raamatu, filmi või laulu, mille autor ei ole pärit läänest	On allkirjastanud inimõiguste petitsiooni	On ise endale toitu kasvatanud (maitsetaimed, köögiviljad vms)
Oskab selgitada, millised on globaalsed probleemid	Tema mobiiltelefon on vähemalt kolm aastat vana	On osalenud rannas või pargis koristustöödel	GLOBINGO!

Joonis. Globingo kaart.

PUUVILJASALAT

See on hea soojendusülesanne, mis paneb liikuma ning tekitab palju nalja ja naeru. Mäng on lihtne ja erilist ettevalmistamist ei nõua. Vaja on **toole** ja piisavalt ruumi, et need ringina paigutada.

1. Palu kõigil õpilastel istuda ringina asetatud toolidele, näod suunatud sissepoole. Valige endi seast üks, kes seisab ringi keskel ja võtab oma tooli ringist välja.
2. Selgita reegleid. Ringi keskel seisja peab ütleva midagi, mis vastab tõele vähemalt kahe ringis oleva inimese puhul. Need väited peaksid olema seotud tunni teemaga. Näiteks: „Keegi, kes sorteerib prügi“, „Keegi, kes kasutab ühistransporti“, „Keegi, kes jõi täna hommikul kohvi“, „Keegi, kes kannab Bangladeshis valmistatud riideid“. Kui öeldu vastab kellegi puhul tõele, peab see inimene püsti tõusma ja istuma mõnele teisele toolile. Kui see inimene hüüab: „Puuviljasalat!“, peavad kõik liikuma teisele toolile.
3. Ringi keskel seisev inimene püüab samuti endale istekohta leida. Üks inimene jääb paratamatult ilma toolita ning peab ise järgmisena ringi keskele suunduma. Seisja alustab uut vooru, öeldes mõne uue väite.

NB! Osalejad ei tohi istuda oma senisest istekohast vahetult vasakule või paremale jäävale kõrvaltoolile. Näiteks on lubatud istuda senisest istekohast ülejäämisele toolile, mitte ainult ühe koha võrra vasakule või paremale (välja arvatud juhul, kui mõne väitega saavad nõustuda ainult kaks kõrvuti istuvat inimest, sest nende puhul muud valikut ei olegi).

GRUPI KAART

See tegevus on eriti kasulik tundides, kus osalevad erisuguse taustaga õpilased. See hõlbustab üksteise tundmaõppimist ning isiklike lugude ja väärtushinnangute jagamist.

1. Kujutage ette, et teie ruumis on kujutletav maailmakaart või Eesti kaart. Palu õpilastel paigutada end kohale, mis tähistab nende kodumaad või -paika. Seejärel palu neil jagada ühte väärtushinnangut, mille vaimus neid on kasvatatud, ja selgitada selle olulisust nende jaoks.
2. Julgusta õpilasi soovi korral rääkima ka mõnd lühikest lugu enda kohta. Lapsepõlvest pärit tavade ja väärtushinnangute arutamine aitab üksteist paremini mõista ja luua rühmas tugevamaid sidemeid.
3. Õpilastel võib lasta kujuteldaval kaardil seista ka nendesse kohtadesse, kus nad on elanud või kuhu reisinud.

HUVIDE TRIPS-TRAPS-TRULL

Selle mängu eesmärk on aidata õpilastel tunni alguses üksteist tundma õppida ning uurida üksteise väärtushinnanguite, huvide ja meelistegevuste kohta.

1. Anna igale õpilasele ette 3 x 3 ruudustik (**vt 2. lisa: soojendustegevused**) ja palu neil täita iga ruut erineva isikliku väärtushinnangu, huvi või meelistegevusega. Soovita neil üles märkida eelkõige keskkonnaga (nt matkamine või prügi korjamine), kogukonda panustamisega (nt vabatahtlikuna tegutsemine) või globaalsete teemadega (nt aktivism või annetamine) seotud huvisid.
2. Pärast ruudustike täitmist palu õpilastel ruumis ringi liikuda ja märkmeid omavahel võrrelda. Kui leitakse kellegagi sisu poolest kattuv huvi, peaksid nad üksteise vastavale ruudule oma nime kirjutama.
3. Võitja on see õpilane, kes kogub esimesena nimed kolmest ruudust koosnevale reale (vertikaalne, horisontaalne või diagonaalne). Seejärel võite mängu jätkata, et veel mõni osaleja jõuaks sama tulemuseni.

ALLIKAD

Cserti, R., & Cserti, R. (2024). *61 Ice breaker Games [That your team won't find cheesy]* | SessionLab. SessionLab. <https://www.sessionlab.com/blog/icebreaker-games>.

Harper, H. (2023). *Ice Breaker bingo & how to play it with your team*. QuizBreaker. <https://www.quizbreaker.com/icebreaker-bingo>.

Great group games. (2019). *Fruit salad*. Great group games. <https://greatgroupgames.com/fruit-salad>.

MAAILMAKAARDID JA -TAJU

Kuidas saavad kaardid kujundada viisi, kuidas me maailma näeme? Pakume välja lühikese harjutuse, mida saad kasutada üleilmsete teemade üle reflekteerimisel nii ise kui ka mõnes oma tunnis koos õpilastega.

Kuidas seda teha?

ESITAGE KÜSIMUSI

10–15 minutit

Teema avamiseks esita järgmisi küsimusi.

- Miks on geograafilistel kaartidel põhi alati üleval ja lõuna alati all?
- Miks kulgeb nullmeridiaan läbi Greenwichi ja mitte läbi Bangkoki?
- Kes üldse on koostanud kaardid ja miks?
- Millega seostuvad teil sõnad „lõuna” ja „põhi”?
- Miks need sõnad just selliseid seoseid esile kutsuvad?

KAS KAART KUJUTAB MAAILMA TÄPSELT?

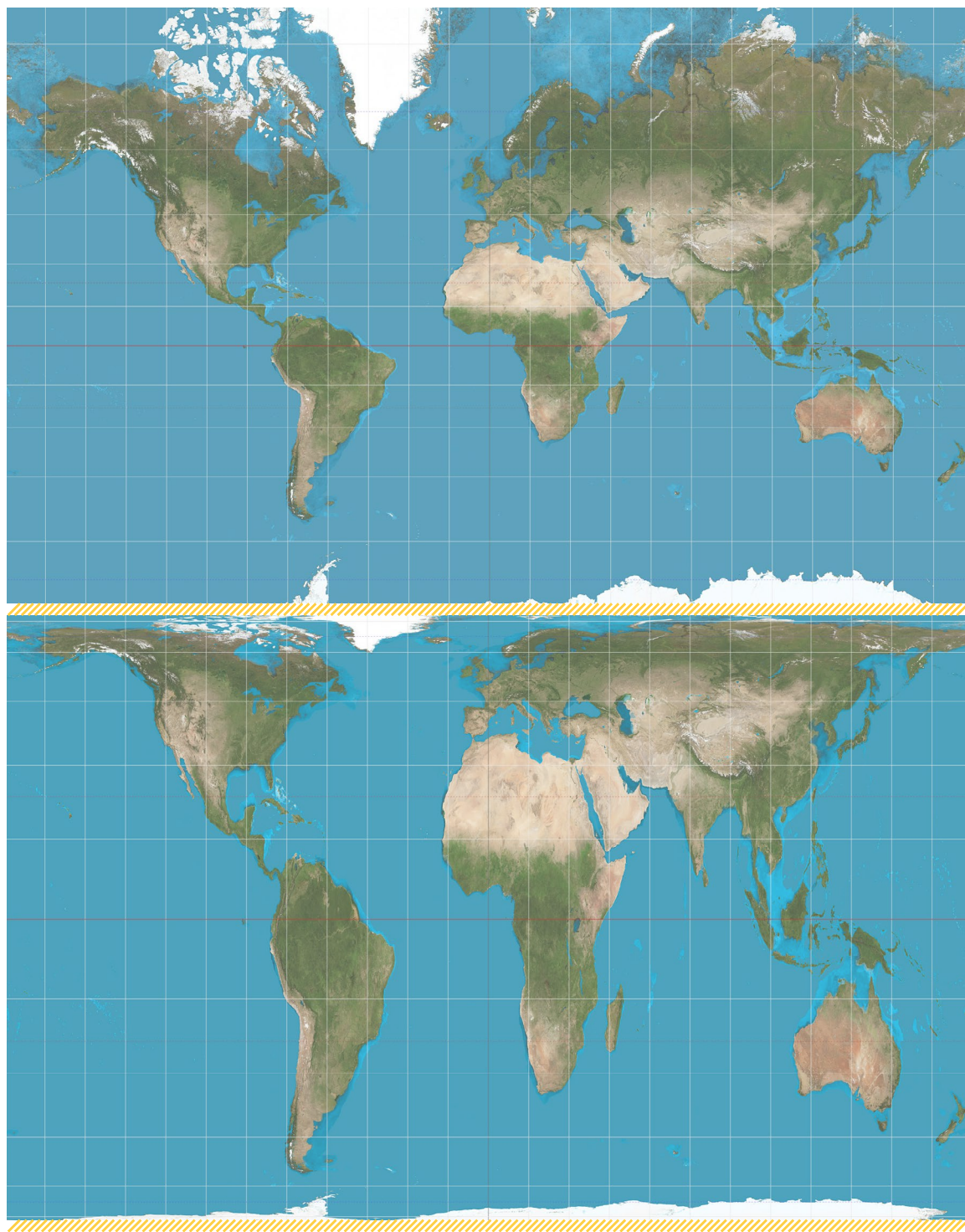
25 minutit

Palu õpilastel vaadata järgmisel leheküljel olevaid kaarte (maakera pinnalaotusi) ja kirjutada vastused järgmistele küsimustele.

- Mille poolest need kaardid üksteisest erinevad? Milline on nende paigutus? Mis riik asetseb keskel? Kuidas on eri mandrite eri piirkondi näidatud?
- Kas kaart võib meie maailmataju kuidagi mõjutada? Kuidas?

Allikas: Free world maps

Allikas: Strebe. 2011. Wikimedia Commons

MILLINE KAART ON KÕIGE TÄPSEM?

15–25 minutit

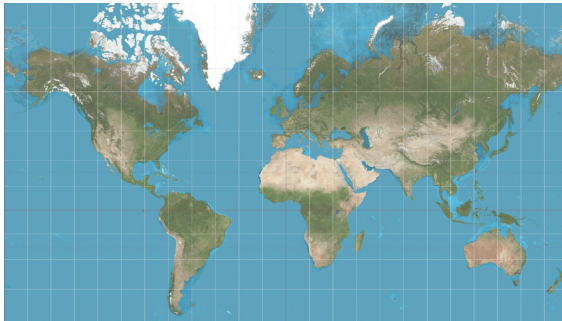
Vaadake videot „Gall-Peters View” (<https://www.youtube.com/watch?v=vVX-PrBRtTY>, kestus 3.59, inglise keeles ja ingliskeelsete subtiitritega), mille põhjal mõelda selle üle, kuidas kaardid ja maailma kujutamine eri viisidel mõjutavad meie arusaama.

Arutlege video vaatamise (või transkriptsiooniga töötamise) käigus tekkinud küsimuste üle.

Antropotsentrismi ehk inimkesksuse teemal arutamine võib tekitada palju küsimusi ja emotsioone. Vaja on sobivat keskkonda, kus õpilased saaksid oma emotsioone, arvamusi, väärtushinnanguid ja hoiakuid jagada. Meetodit saab kasutada ka koos lähenemisega nagu „Philosophy for Children and Communities”, vt nt SapereP4C, 2024; <https://p4c.com/website-samples/>, <https://p4c.com/wp-content/uploads/2016/07/Philosophy-for-Children-how-to-4.pdf>.

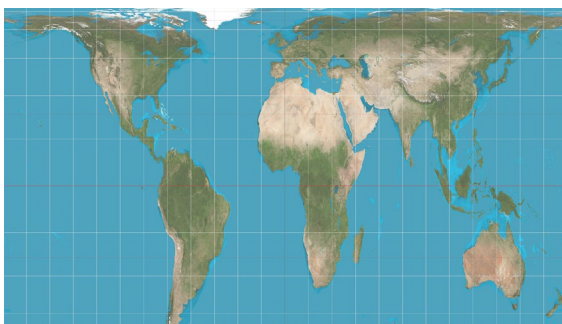
TAUSTAINFO

Mercatori projektsioon: maailmakaart, kus mandritevahelised nurgad ja vahemaad vastavad tegelikkusele.

Maa pind ekvaatoril on esitatud väga täpselt, seevastu polaarpiirkondade suurus ja kuju on tugevalt moonutatud. Mandrite pindalade omavahelised proportsioonid ei ole õiged – ekvaatorist kaugemale, põhja- ja lõunapooluse suunas liikudes proportsioonid kasvavad. Mida suuremal laiuskraadil riik asub, seda rohkem on selle tegelikku suurst moonutatud. Selle projektsiooni mõtles 1569. aastal välja flaami kartograaf ja geograaf Gerardus Mercator, et aidata mere-meestel navigeerida ja planeerida reisi ümber maailma.

Galli-Petersi projektsioon kujutab mandreid üksteisega õigete proportsioonidega.

Mandrite pindalad on näidatud õiges suurus, olenemata nende asukohast kaardil. Teisisõnu ruutmeeter vastab ruutmeetrile, olenemata sellest, kas see asub ekvaatoril või põhjapoolusel. Selle projektsiooni korral on ekvaatori lähedal asuvad alad kujutatud väljavenitatuna, seevastu põhja- ja lõunapooluse lähedal asuvad alad kahanenud. Kaardi võttis kasutusele 1974. aastal saksa ajaloolane ja kartograaf Arno Peters, kes tugines šoti teadlase James Galli 19. sajandi keskpaigast pärit tööle. Galli-Petersi projektsioon on ÜRO ametlik kaardiprojektsioon ja üha rohkem koole üle maailma on hakanud just seda kasutama. Kas ka teie koolis lähtutakse sellest projektsioonist?

Kui vaatame maailma ainult ühest perspektiivist – näiteks kasutame üksnes Mercatori projektsiooni –, siis suudamegi tõlgendada maailma vaid ühest vaatenurgast lähtuvalt: meie enda kultuuri vaatenurgast, mis on meie jaoks maailma kese. Seega võime rääkida etnotsentrilisest maailma-vaatest, ent see on problemaatiline, kuna tajume kõiki teisi kultuure „teisena“, teistsugusena. Me hindame neid oma kultuurist lähtudes ja see võib viia selleni, et tajume neid alaväärsena.

Seetõttu on oluline võtta arvesse ka teisi vaatenurki, seisukohti ja tõlgendusi maailmast, mitte üksnes enda oma, ning aktsepteerida, et kõik on tõesed ja võrdsed. Meie enda seisukoht on meie jaoks alati õige, mis on ka mõistetav, kuid oluline on aktsepteerida sedasama ka teiste puhul.

„Etnotsentrismi terminit kasutatakse kultuurilise või etnilise eelarvamuse kohta (olgu see teadlik või alateadlik), mille puhul maailma vaadeldakse enda kultuuri perspektiivist, identifitseerides omasid (ingl *in-group*) arhetüüpsena ja hinnates võõraid (ingl *out-group*) selle ideaali järgi. Selline „tunnelnägamine“ toob sageli kaasa järgmise:

- 1) suutmatus adekvaatselt mõista, mis on teisele inimesele oluline;
- 2) väärtuspõhised otsused, millest tulenevalt eelistatakse omasid ja kinnitatakse nende üleolekut, sidudes etnotsentrismi mõiste šovinismi ja eelarvamuslikkuse vormidega, sealhulgas natsionalismi, rassismi ja isegi seksismiga ning puudega inimeste diskrimineerimisega.” (Baylor, 2012)

ALLIKAD

FREE WORLD MAPS. (2023). *Physical world map*. <https://www.freeworldmaps.net/world/america-centric/physical-world-map.jpg>.

DESJARDINS, Jeff. (2020). *Mapped: Visualizing the True Size of Africa*. <https://www.visualcapitalist.com/map-true-size-of-africa>.

BAYLOR, Elizabeth. (2012). *Ethnocentrism*, *Oxford Bibliographies Online*. DOI: 10.1093/OBO/9780199766567-0045. <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0045.xml>.

Strebe. Wikimedia Commons. (2011). Map_GallPeters projection. https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Gall%E2%80%93Peters_projection_SW.jpg.

Strebe. Wikimedia Commons. (2011). Map_Mercator projection. https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Mercator_projection_Square.JPG.

TEEMA: **KLIIMAMUUTUSED**

MINU ISIKLIK KLIIMALUGU

01 MINU ISIKLIK KLIIMALUGU

„Minu isiklik kliimalugu” on kaasahaarav tegevus, mis kasutab ära isiklike lugude jutustamises peituvat potentsiaali. Selle ülesande kaudu saavad õpilased ülevaate üleilmsete probleemide universaalsest mõjust, sest näidatakse, kuidas need probleemid mõjutavad inimesi individuaalsel tasandil. Samuti võimaldab see osalejatel oma kogemusi sõnastada. Tegevus on inspiratsiooni saanud digitaalse loojutustamise (*digital storytelling*) meetodist, mis tavaliselt keskendubki just päriselulistele lugudele. Lihtsustatud formaat muudab selle kergemini teostatavaks ja klassiruumi jaoks sobivamaks.

Tegevuse keerukus

Osalejate arv

10–40

Vanus

12+

Kestus

90–120 minutit

EESMÄRK JA ÕPITULEMUSED

Eesmärk

Õpilased räägivad, millist mõju avaldavad neile kliimamuutused, ning aitavad ka teistel seda mõista, kasutades selleks loomingulisi vahendeid. Oma lugude jagamine aitab õpilastel aru saada, et igaüks meist võib kliimamuutuste mõju kogeda.

Õpitulemused

Õpilased kirjutavad jutu, mis järgib põhilisi dramaturgilisi reegleid, määravad kindlaks loo põhielemendid, mille nad esitavad visuaalsel kujul (*storyboard*), ning seejärel kannavad loo klassikaaslastele ette.

Õpilased arendavad oma keelelist ja visuaalset pädevust.

SEOS ÕPPEAINETEGA

Geograafia, bioloogia, ajalugu, keeled

VAHENDID

- Suur ekraan/projektor ja kõlarid filmide näitamiseks
- Pabertahvel või suur plakat, sobib ka pakkepaber
- Pliatsid, markerid
- Õpilaste nutitelefonid

JUHEND

1. SAMM

10 MINUTIT

Õpetaja näitab alustuseks mõnda digitaalset lugu (lühivideod, mis põhinevad isiklikel kogemustel ja mida edastab jutustaja).

Häid näiteid:

- www.youtube.com/watch?v=shP92B8F-bQ&ab_channel=AnthropolisEgyes%C3%BClet

- www.youtube.com/watch?v=FltpaNol6qg&ab_channel=AnthropolisEgyes%C3%BClet

2. SAMM

20–30 MINUTIT

Õpilased moodustavad väikesed rühmad, ideaalis 5–6 õpilast rühmas. Veenduge, et rühmad paikneksid üksteisest piisavalt kaugel, et üksteist ei häiritaks.

Õpilased vaatavad videot väikestes ringides ja arutlevad nähtud videote sisu üle.

Õpetaja palub õpilastel jagada oma isiklikke kogemusi sarnastest kliimamuutustega seotud probleemidest.

NB! Siinkohal on oluline, et õpilastel oleks juba mõningane kokkupuude kliimamuutuste temaga olemas (näiteks varasematest koolitundidest või projektidest) ja et nad oleksid teadlikud mõjust, mida see keskkonnale avaldab. Neil võib lasta ka kodutööna järele uurida, kuidas ilmastik on nende riigis muutunud, näiteks võivad nad oma vanematelt või vanavanematelt küsida, milliseid kliimamuutuste ilminguid on nemad märganud.

3. SAMM

40–60 MINUTIT

Õpetaja palub õpilastel kirjutada kuni ühe lehekülje pikkuse loo, mis põhineb nende isiklikul kogemusel selle kohta, mil viisil nad on oma koduriigis või piirkonnas kliimamuutustega kokku puutunud. Õpetaja peaks andma loo kirjutamiseks mõningaid praktilisi ja dramaturgilisi nõuandeid (vt altpoolt).

Iga rühm kirjutab loo (üks lugu iga rühma kohta), mis põhineb nende isiklikel kogemustel.

Kui lood on valmis kirjutatud, palub õpetaja leida loost üles 8–10 põhipunkti.

Õpilased peaksid need põhipunktid visualiseerima. Nad võivad kõik need eraldi paberilehele joonistada – üks punkt igale paberile – või kasutada paberirulli ja joonistada põhipunktid kõrvuti, nii et moodustuks justkui filmilint.

4. SAMM

20 MINUTIT

Lõpuks jagavad rühmad oma lugusid, lugedes need valjusti ette ja esitledes oma joonistusi. Õpilastele tuleb meelde tuletada, et see ei ole ainult loo jutustamine, vaid ka loo kuulamine – üksteist on vaja tähelepanelikult kuulata.

Õpetaja esitab lugude kohta küsimusi.

- Millised olid selle loo põhipunktid?
- Milles seisnes loo tähtsus?
- Mida teised õpilased arvavad? Kas teistel on olnud sarnaseid kogemusi?
- Kuidas on see lugu seotud kliimamuutustega?
- Jne.

Õpetaja peaks arutelu suunama ja seejärel sellest kokkuvõtte tegema.

INFONURK

Lugude jutustamine on inimkonna arenguga alati kaasas käinud. See vormib keelt, aitab inimestel mõtestada ümbritsevat reaalsust, võimaldab suhelda ja teavet vahetada. See on iseloomulik kõigile kultuuridele ja traditsioonidele. Oma elu põhjal jutustamine aitab meil arendada eneseteadvust ja mõtestada oma elukogemust – nii iseenda kui ka teiste suhtes.

Lugude kaudu saavad õpilased heita pilgu erinevatele kultuuridele, arusaamadele ja ajaloolisele kontekstile. Selline kokkupuude arendab nende empaatiavõimet ja avardab maailmapilti, võimaldab neil väärtustada mitmekesisust ja edendada kaasavat mõtteviisi. Erinevate kultuuriliste narratiivide mõistmine aitab õpilastel luua sidemeid eakaaslastega üle kogu maailma ja soodustab sel viisil maailmakodanikuks kasvamist. Samuti arendab lugude jutustamine kriitilist mõtlemist ja probleemide lahendamise oskust.

Teine oluline aspekt lugude jutustamise juures on nende jagamine teistega. Teise inimese loo kuulamine loob paratamatult inimeste vahel sidemeid. Nad näevad, millist mõju nende lugu kuulajale avaldab, ja saavad aimu, kuidas oma sageli väga isiklike kogemusi või tulevikuplaane üksteisega jagada.

Lood äratavad emotsioone ning aitavad õpilastel seostada enda ja teiste tundeid. Selline emotsionaalne kaasamine toetab sotsiaalset arengut, kasvatades empaatiavõimet ja emotsionaalset intelligentsust ning parandades suhtlusoskust. Lugude jutustamise kaudu saavad õpilased uurida ja väljendada oma kogemusi ja emotsioone turvalisel ja struktureeritud viisil.

TÄIENDAVID ALLIKAD

Nõuandeid lugude kirjutamiseks

- Lood peaksid olema kirjutatud lihtsasti arusaadavas keeles: „Kirjuta nii, nagu räägid, väldi keerulisi väljendeid.”
- Millest sinu lugu räägib? – Vasta ühe lausega!
- Isiklik lähenemine, unikaalsed vaatepunktid.
- Lugu võiks olla umbes 180–320 sõna pikk.
- Lugu peaks järgima kompositsiooni.

LISAETTEPANEKUD

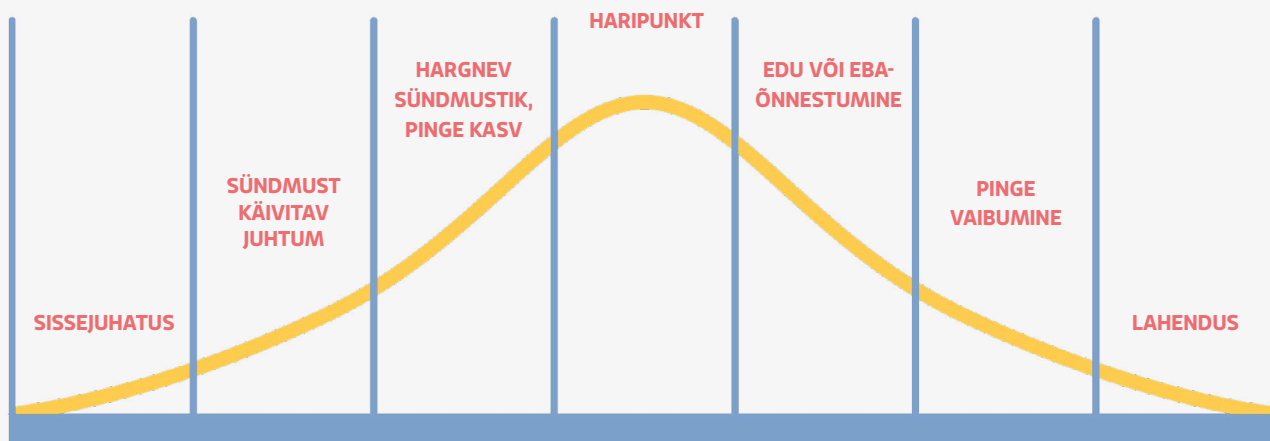
Kui aega on rohkem ning õpilastel on piisavalt tehnilist huvi ja võimekust, võivad nad oma loost teha ka digitaalse versiooni:

- salvestada autori enda jutustatud loo;
- teha digitaalsed pildid (fotod ja/või varem tehtud jooniste skaneeritud versioonid);
- redigeerida lugu mõne tasuta redigeerimistarkvara või -rakendusega (nt sülearvutitele mõeldud DaVinci Resolve või videotöötlusrakendus CapCut);
- korraldada kogu rühmale ühine võttepäev. Võite valminud lühivideote üle arutleda, kuid ära neid hinda.

ALLIKAD

Joonis: loo kompositsioon (Anthropolis, 2024)

LOO KOMPOSITSIOON

Joonis: loo kompositsioon (Anthropolis, 2024)

TEEMA: **KLIIMAMUUTUSED**

KLIIMAVÕRK

02 KLIIMAVÕRK

Selle õppetegevuse eesmärk on tutvustada klassile kliimamuutuste teemat. Õpilased otsivad seoseid (põhjuseid ja tagajärgi) valitud kontseptsioonide ja kliimamuutuste teema vahel. Selle võib läbi viia nii kogu klassiga kui ka väikeste rühmadena.

Tegevuse keerukus

Osalejate arv
(Sobib väga hästi
klassiruumi)

10–25

Vanus

12+

Kestus

20 minutit

EESMÄRK JA ÕPITULEMUSED

Eesmärk

Õpilased otsivad seoseid eri mõistete vahel, teevad kindlaks kliimamuutuste põhjused ja tagajärjed.

Õpitulemused

Õpilased kuulavad klassikaaslast ja sõnastavad oma arvamuse etteantud mõistete kohta.

Õpilased avastavad kliimamuutuste ja vaatlusaluste elementide vahelisi tihedaid seoseid.

SEOS ÕPPEAINETEGA

Geograafia, bioloogia, keeled

VAHENDID

- Lõngakera või nööri pall
- Kleebised

JUHEND

1. SAMM

1–5 MINUTIT

Õpetaja kirjutab kliimamuutustega seotud märksõnad kleebistele ja jaotab need ringis seisvatele õpilastele. Iga õpilane saab ühe sõna ja kleebib selle endale rinda (nagu nimesildi).

Märksõnade näiteid: pöud, tööstus, liustike sulamine, orkaanid, konfliktid, üleujutused, maanteetransport, toidujäätmed, ranniku erosioon, maismaa bioloogiline mitmekesisus, põllumajandus, ränne, keemilised väetised, mere bioloogiline mitmekesisus, metsatulekahju, merepinna tõus, veepuudus, loomakasvatus, haigused, põllumajandus, CO₂, nälg, ookeanid, loomad, reostus, metsade raadamine.

2. SAMM

25 MINUTIT

Õpetaja selgitab tegevust: „Teile kõigile on antud märksõnad, mis seostuvad kliimamuutustega. Visake kordamööda üksteisele lõngakera. Selgitage, kuidas on seotud teile antud märksõna selle klassikaaslase märksõnaga, kellele lõngakera viskasite. Ärge lõngast lahti laske.”

Esimene osaleja (keegi ringis seisjatest), kes saab lõngakera visata, hoiab lõnga otsast kinni ja viskab kera teisele osalejale, selgitades samal ajal enda ja püüdja märksõnade seost.

Nüüd hoiab lõngast kinni ka püüdja ja viskab kera edasi kellelegi kolmandale, selgitades, kuidas talle antud märksõna on uue püüdja märksõnaga seotud.

Üks osaleja võib ka mitu korda lõngakera püüda, kuid teist korda ei tohi ise samale isikule kera tagasi visata.

Kogu mängu jooksul hoiab iga mängija lõngast kinni, nii et lõpuks lõngakera kahaneb ja tekib keerukas võrk, mis kujutab kliimamuutuste põhjuste ja mõjude vastastikust sõltuvust. Kui kõik on lõngakera visata ja püüda saanud ning lõngast on moodustunud võrk, palub õpetaja õpilastel viskamine lõpetada ning hoida lõnga pingul ja liikumatuna. Seejärel tõmbab õpetaja võrgus suvalise koha pealt lõnga nagu pillikeelt ning küsib: „Kas tunnete midagi?” (kõik osalejad peaks tajuma lõnga võnkuma hakkamist) ja jätkab: „Mida te sellest järeldate?”

LISAETTEPANEKUD

NB! Kui õpilased mängivad seda mängu esimest korda, on soovitatav moodustada väikesed rühmad ja valida lihtsad märksõnad.

Edasine tegevus: teises etapis võiks õpetaja lasta õpilastel otsida märksõnu kujutavaid pilte ja teha neist plakat, mis näitaks iga nähtuse põhjuseid ja tagajärgi. Peale sõnade ka piltide kasutamine muudab tegevuse visuaalsemaks.

Samuti võib lõngakera tagasi visata vastupidises järjekorras, et see jälle kokku kerida.

TEEMA: SOOLINE VÕRDÕIGUSLIKKUS

#ISHARE- HERPOWER

03 #ISHAREHERPOWER

Õpilased tutvuvad globaalse lõuna riikidest ja/või põlisrahvaste kogukondadest pärit naissoost keskkonnaaktivistide tööga. Nad uurivad lähemalt ühe enda valitud aktivisti tegevust ja kujundavad selle põhjal tänava-kunstikleebise, millega tema sõnumit levitada.

Tegevuse keerukus

Osalejate arv

5–35

Vanus

14+

Kestus

90 minutit

EESMÄRK JA ÕPITULEMUSED

Eesmärk

Õpilased arutlevad naiste rolli üle keskkonnaaktivismis ja sellega seotud tegevuste juhtimises. Nad mõistavad kliimamuutuste, inimõiguste, soolise võrdõiguslikkuse jms omavahelisi seoseid ning selle tulemusena saavad aru ka kliimaõigluse põhisust.

Õpitulemused

Õpilased loovad tänavakunstikleebiseid, mis aitavad parandada üldsuse teadlikkust naissoost keskkonnaaktivistide ja juhtide tööst ning inspireerivad teisi tegutsema.

Õpilased saavad kliimamuutuste teemast laiemat ülevaate (põlisrahvaste hulgast ja/või mõnest globaalse lõuna riigist pärit inspireerivate juhtide tegevuse kaudu) ja käsitlevad seda loovalt.

SEOS ÕPPEAINETEGA

Ühiskonnaõpetus, geograafia, kunst, ajalugu (naisuurimus)

VAHENDID

- A4-paber
- Markerid, pastakad ja/või pliiatsid
- Valge kleebspaber (A5–A6)
- Arvuti, projektor ja internetiühendus videote vaatamiseks
- Nutitelefonid uuringu käigus info otsimiseks
- Väljatrükitud aktivistide nimekiri

Lisad

- 1. lisa. Esitlus
- 2. lisa. Aktivistide nimekiri

JUHEND

1. SAMM. SISSEJUHATUS

15 MINUTIT

Õpetaja tutvustab lühidalt õpitoa teemat: kliima- ja keskkonnaõigluse edendamise nimel töötavate naisaktivistide tegevuse väärtustamine (vt info-nurk). Üks võimalikke viise, kuidas õpilasi selle teema üle mõtleva panna, on paluda neil nime- tada naisjuhte, keda nad teavad ja imetlevad.

Seejärel palub õpetaja õpilastel nimetada mõned märksõnad ja emotsioonid, mis neile kliimamuutustega seoses kohe meelde tulevad.

Õpetaja küsib, kas õpilased on varem kuulnud sellist sõna nagu „kliimaõiglus” ja mida see nende arvates tähendada võiks. Pärast seda, kui õpilased on mõtteid vahetanud, võib õpetaja nende vastuseid täpsustada, kasutades kliimamuutuste definitsiooni slaidi. Õpetaja selgitab, et kõik aktivistid, kellega nad peagi tutvuvad, võitlevad kliimaõigluse eest ning muude keskkonnaprobleemide korral keskkonnaõigluse eest.

Õpetaja näitab lühikesi videoklippe või intervjuusid mõne aktivistiga, nagu Wangari Maathai, Berta Cáceres, Rigoberta Menchu, Vandana Shiva, Autumn Peltier ja teised (vt lisade hulgas esitatud lingid). Õpetaja võib ise valida 1–2 videot, mida klassiga koos vaadata.

Pärast iga videot viib õpetaja õpilastega läbi lühikese arutelu nende naiste rolli üle oma kogukonnas ja maailmas, nende tegevuse põhjuste, saavutuste ja ühtlasi takistuste üle, millega neil on tulnud silmitsi seista.

2. SAMM. UURING

20 MINUTIT

Õpetaja annab õpilastele aktivistide nimekirja (2. lisa) või laseb neil valida ühe naisjuhi, keda nad eeskujuks peavad.

Õpetaja annab õpilastele aega kuni 15 minutit, et nad saaksid uurida ja koguda teavet ühe aktivisti elu, saavutuste ja katsumuste kohta.

3. SAMM. TÄNAVAKUNSTIKLEEBISTE TUTVUSTUS

5 MINUTIT

Õpetaja annab lühiülevaate tänavakunstikleebistest, selgitab nende populaarsust väljendusvahendi ja aktivismivormina, näitab mõningaid kleebiseid ning räägib juhtumitest, kus kleebiseid on kasutatud muutuste esilekutsumiseks ja sõnumi edastamiseks.

Rõhutage kleebiste kasutamise ideed kui üht loomingulist võimalust mõjukate naisaktivistide lugude ja sõnumi levitamiseks.

4. SAMM. KLEEBISTE TEGEMINE

35 MINUTIT

Vajaduse korral annab õpetaja ise õpilastele kunstitarbed (paberi, markerid, värvilised pliiatsid ja kleebispaberi) ning palub neil valmistada eelnevalt uuritud naisjuhi pühendatud tänavakunstikleebis. Kleebisel peaks olema juhi nimi, teemaviide #IShareHerPower ja elemendid, mis kujutavad tema ideid, tööd, portreed või olulist tsitaati.

5. SAMM. MÕTTEVAHETUS JA ARUTELU

15 MINUTIT

Iga õpilane saab teistele esitleda enda tehtud kleebist.

Õpetaja suunab arutelu: miks nad valisid just selle juhi, mida nad uurimistöö käigus teada said ja millist sõnumit nende kleebis edastab.

Õpetaja kutsub õpilasi üles vastutustundlikult kleebiseid levitama ja julgustab neid teadlikkuse tõstmiseks sobivatesse kohtadesse kleepima.

Õpetaja ärgitab õpilasi järele mõtleva, kuidas nad saaksid sarnast aktivistlikku tegevust ise harastada, näiteks võivad nad osaleda kohalikes või üleilmsetes algatustes (kirjutades kirju kohaliku omavalitsuse ametnikele või kogukonna juhtidele, et juhtida tähelepanu aktivistide tõstatatud küsimustele).

Samuti võiks julgustada õpilasi seadma isiklike eesmärgi või koostama tegevuskavasid, kuidas nad saaksid vaadeldud aktivistide tegevust edaspidi toetada, ning selle kaudu inspireerida neid saama järgmise põlvkonna kliima- ja keskkonnoõigluse eest võitlejateks.

6. SAMM. SOTSIAALMEEDIA KAMPAANIA

(VABATAHTLIK)

Õpetaja kutsub õpilasi üles jagama enda loomingu sotsiaalmeedias, kasutades teemaviidet #IShareHerPower, mis laiendaks tunni mõju klassiruumist väljapoole.

INFONURK

Tunnis kasutatakse mõisteid „kliimaõigus” ja „keskkonnoõigus”, sest paljud aktivistid tegelevad laiemate keskkonnaküsimustega kui üksnes kliimamuutused ning mõiste „kliimaõigus” jääks nende puhul liiga kitsaks. Samas on kliimaõigus õpilaste jaoks konkreetsem näide selle teema kohta.

→ Kliimaõigus

Üks võimalikke kliimaõigluse määratlusi on järgmine: „Kliimamuutuste mõju ei kanna võrdselt ega õiglaselt rikkad ja vaesed, naised ja mehed, vanemad ja nooremad põlvkonnad. Kliimamuutused ei puuduta ainult keskkonnakaitset, see on ka õigluse ja inimõiguste küsimus. Need, kes on kliimamuutuste eest enim vastutavad, on selle tagajärgede eest suhteliselt hästi kaitstud. Seevastu need, kelle vastutus on vähim, tunnetavad selle mõju tõenäoliselt kõige rohkem.” (ÜRO, 2019).

→ Kleebisekunst

Kleebisekunst on tänavakunsti vorm, mille korral pilte või sõnumeid edastatakse avalikkusele kleebiste abil. Kleebised võivad propageerida poliitilisi eesmärgi, kommenteerida mõnd probleemi või toimida

teatud liiki grafitina. Kleebisekunstnikud joonistavad kleebiseid käsitsi, kasutavad paljundamiseks koduprinterit või trükitetust ning sageli ka müüvad oma loomingut. Erinevalt tavapärasest grafitist saab kleebiseid enne kasutamist näiteks grafitipoodide ja veebikaupluste kaudu levitada, mõnikord isegi üle kogu maailma. Kleebiseid saab ka koguda, mõnes kogus on neid lausa kümneid tuhandeid. Vahetamine soodustab kunstnike koostööd ja edendab kleebiste levikut. Mitmed projektid, näiteks Cristina Vanko „I am Coal”, on kasutanud kleebisekunsti selleks, et suurendada ühiskonna teadlikkust kliimamuutustest, näidates seda kunstivormi „nutika vandalismina” (Wikipedia, 2024).

→ Naisuurimus

Feministlikust vaatepunktist või naiste kogemusele erilist tähelepanu pöörates käsitletud või esitatud ajalugu.

LISAETTEPANEKUD

→ Enne kleebiste kleepimist selgitab õpetaja õpilastele **tänavakunsti eetik**: selle eesmärk on edastada olulisi ja inspireerivaid sõnumeid ning see peaks alati lisama ruumile esteetilist väärtust, mitte seda rikkuma. Samuti võib õpilastele selgitada tänavakunsti keskkonnoaspekte jms. Häid mõtteid võib leida siit: <https://linkedframe.com/blogs/news/the-ethics-of-street-art-vandalism-or-public-service>.

→ Õpetaja võib kleebised skaneerida ja trükkida neid kleebisprinterit paberil rohkem välja.

→ Kleebiste tegemise asemel võivad õpilased joonistada ka naisaktivisti elu kujutava koomiksi. (See tegevus võtab kauem aega, võib-olla isegi mitu tundi).

→ Näiteid inspireerivatest lugudest: Goldmani keskkonnoauhind (<https://www.goldmanprize.org>).

ALLIKAD

Goldman Environmental Prize. (2024). *The Goldman Environmental Prize*.
<https://www.goldmanprize.org>.

Cerguta, E. (2024). *The ethics of street art: vandalism or public service?* Undefined.
<https://linkedframe.com/blogs/news/the-ethics-of-street-art-vandalism-or-public-service>.

Wikipedia contributors. (2024). *Sticker art*.
Wikipedia. https://en.wikipedia.org/wiki/Sticker_art.

UN. (2019). *Climate justice*. United Nations Sustainable Development. <https://www.un.org/sustainabledevelopment/blog/2019/05/climate-justice>.

Merriam-Webster Dictionary. (2024). *Herstory*.
<https://www.merriam-webster.com/dictionary/herstory>.

TEEMA: RÄNNE

RÄNDAJA KOGEMUS

04 RÄNDAJA KOGEMUS

Õppetegevus keskendub rändetaustaga inimeste kogemuste uurimisele. Õpilased koostavad rändajate profiilid, pöörates tähelepanu rände põhjustele, teekonna üksikasjadele ning mõjule, mida ränne võib nii päritolu- kui ka sihtriikidele avaldada. Õpilased osalevad rühmaaruteludes, milles käsitletakse tõmbe- ja tõuketegureid, rände olemust ning sotsiaalset ja majanduslikku mõju. See soodustab kriitilist mõtlemist, arendab empaatiat ja võimaldab globaalset perspektiivi paremini tajuda. Eesmärk on parandada teadlikkust rände keerukusest ning ajendada mõtisklema selle individuaalse ja ühiskondliku mõju üle. Tegevus on kooskõlas kestliku arengu eesmärkidega: kvaliteetse hariduse edendamine, ebavõrdsuse vähendamine ja üleilmse koostöö soodustamine.

Tegevuse keerukus

Osalejate arv

5–35

Vanus

15+

Kestus

75 minutit

(lühema tunni korral
tuleks sisse rändaja
profiil lasta õpilastel
koostada kodutööna)

EESMÄRK JA ÕPITULEMUSED

Eesmärk

Tunni eesmärk on anda õpilastele terviklik ülevaade rändest, käsitledes selle liike ja põhjuseid.

Õpitulemused

Õpilased uurivad rännet kujundavaid sotsiaal-majanduslikke tegureid ja oletavad selle võimalikku mõju nii päritolu- kui ka sihtriikidele.

Õpilased kirjeldavad sisse rändajate kohanemisprotsessi ja mõtlevad, millist tuge need inimesed võiksid vajada.

Õpilased seovad omandatud teadmisi isiklike kogemuste ja välismõjudega, kujundades seeläbi tervikliku arusaama rändest ja selle mitmeplaanilisest mõjust.

Õpilased arendavad kriitilist mõtlemist ja empaatiavõimet ning õpivad paremini tajuma globaalset perspektiivi.

SEOS ÕPPEAINETEGA

Ühiskonnaõpetus, geograafia, keeled

VAHENDID

- Väljatrükitud töölehed igale rühmale
- Arvuti, projektor ja internetiühendus või nutitelefonid (Rändekooli ressursside kasutamiseks)

Lisad

- 1. lisa. Tööleht

JUHEND

1. SAMM. SISSEJUHATUS

5–10 MINUTIT

Õpetaja esitab õpilastele järgmised küsimused.

- ➔ Mis ajendab inimesi oma koduriigist lahkuma?
- ➔ Miks on mõni riik rände sihtkohana populaarsem kui teine? (rände tõuke- ja tõmbetegurid)
- ➔ Kas õpilased tunnevad kedagi, kes on oma kodumaalt lahkunud või kodumaale tagasi rännanud?
- ➔ Mis vahe on vabatahtlikul ja sunniviisilisel rändel?

2. SAMM. ISESEISEV TÖÖ

25 MINUTIT

Õpilased moodustavad 3–4-liikmelised rühmad, iga rühm saab töölehe.

Õpilased koostavad sisserändaja profiili, vastates töölehel esitatud küsimustele, nii et kõik rühma-liikmed suudaksid seda inimest ette kujutada.

Õpetaja palub rühmadel enda loodud tegelast lühidalt tutvustada ja kirjeldada tema rändetee-konda mina-tegelase vaatepunktist (1 minut rühma kohta). Kasutada võib ka stopperit, et rühmad ei läheks etteantud ajapiirangust üle (kokku 10 minutit).

3. SAMM. RÜHMATÖÖ JA KLASSIARUTELU

35 MINUTIT

Õpetaja moodustab õpilastest viis uut rühma nii, et senised liikmed on uutes rühmades segunenud. Igale rühmale antakse arutamiseks üks küsimus. Aruteluks võivad õpilased kasutada oma sisserändaja profiili jaoks loodud lugusid ja lisaks uurida rände kohta koostatud infograafikuid (https://maailmakool.ee/randekool/wp-content/uploads/sites/3/2022/12/IAE_infograafikud_veeb_EST.pdf), et rände sotsiaalset ja majanduslikku mõju paremini mõista.

Rühmad märgivad üles arutelu käigus tekkinud kolm kõige olulisemat mõtet.

Pärast rühmaarutelu loeb iga rühm neile antud küsimuse ette ja jagab oma mõtteid ülejäänud klassiga.

Rühmaarutelu jaoks mõeldud küsimused

1. Millised tegurid põhjustavad rännet?

Võimalikud aruteluteemad: rände liigid (sh haridus-, pere-, töö- ja pagulasränne) ning tõmbe- ja tõuketegurid (demograafilised, majanduslikud, konfliktidega seotud tegurid, keskkonna-, pere või kogukonnaga seotud tegurid, isiklikud asjaolud, hästi toimivad rändekanalid/ühendusteed sihtriigiga jms).

2. Mis mõjutab inimeste otsust migreeruda?

Võimalikud aruteluteemad: transpordivahendid, reisi kestus, ohutus, kulu, kasutatavad seaduslikud või ebaseaduslikud kanalid, rände käigus esinevad terviseprobleemid jms.

3. Mis juhtub siis, kui riiki saabub suurem arv sarnase taustaga inimesi?

Võimalikud aruteluteemad: kas sisserändaja töötab, maksab makse, loob uusi töökohti või asub tegema tööd, mida kohalikud ise teha ei taha, kas ta sõltub sotsiaaltoetustest, tarbib avalikke teenuseid ja kaupi jne.

4. Kuidas mõjutab väljaränne päritoluriiki?

Võimalikud aruteluteemad: nn ajude äravool, sisserändajate abil tööpuuduse leeven-damine, välisriigist lähedastele raha koju saatmine, kodumaale uute teadmiste too-mine, kaasmaalaste motiveerimine samuti migreeruma jms.

5. Mida saaksid sisserändajad selle heaks teha, et nende ränne avaldaks nii vastuvõt-vale riigile kui ka päritoluriigile paremat mõju?

Võimalikud aruteluteemad: kohaliku kogukonnaga lõimumine, majanduses osalemine, kultuuriline mitmekesisus, teadmiste vahetus jms.

Lisaressurss: õpilased saavad küsimusele vastamiseks kasutada videoid ja infograafikuid veebisaidil Rändekool (<https://maailmakool.ee/randekool/>; eelkõige „Rände majanduslik mõju” ja „Rände mõju ühiskonnale”).

4. SAMM. KOKKUVÕTE

5 MINUTIT

Õpetaja ja õpilased arutavad üheskoos järgmiste küsimuste üle.

- Milliseid tundeid sinu loodud tegelase rändeteekonna üle mõtlemine sinus tekitas? Kas see äratas huvi, hirmutas, tekitas ärevust vms?
- Kas mõni sinu senine rändega seotud seisu-koht muutus selle tunni käigus?

INFONURK

- Rändekursuse tekstid (eesti ja inglise keeles): <https://maailmakool.ee/randekool>.
- Rändekursuse infograafikud (eesti ja inglise keeles): <https://maailmakool.ee/randekool/oppematerjalid/>.

LISAETTEPANEKUD

Tunniks ettevalmistava kodutööna võivad õpilased uurida rändetaustaga inimeste lugusid, mis on ilmunud eri allikates nende koduriigi või rahvusvahelises meedias. Näiteks võite kasutada noorte eurooplaste lühivideoid Mondo Youtube'i kanalis (esitusloendid: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLbtBRNTIOfjJHajePjBRJlj-KEtWTifr1> ja <https://www.youtube.com/playlist?list=PLbtBRNTIOfjLyL5HDzjVIHSsXjXqdrWwo>).

Iga õpilane valib välja kaks lugu ja esitleb neid klassile. Seejuures on oluline kriitiliselt analüüsida, milliseid sõnumeid need lood nende inimeste kohta edastavad.

- Pärast tundi võiksid õpilased vaadata rändeteemalist dokumentaalfilmi või mõnd rändetaustaga tuttavat intervjuuerida. Eriti väärtuslik oleks, kui õpilased saaksid intervjuuerida kedagi, kelle profiil sarnaneb nende enda loodud tegelase profiiliga.
- Kasu oleks ka sellest, kui kutsuda mõni siserännanu klassile oma lugu rääkima.
- Õpilased võivad ise otsustada, millise profiili nad koostavad, või siis laseb õpetaja loosi teel tõmmata paberile kirjutatud üldised profiilid (vanus, sugu, päritoluriik), mida õpilased saavad täpsustada.
- Enne tundi on võimalik läbi viia tegevus „Samm edasi”: <https://www.coe.int/et/web/compass/take-a-step-forward>.

ALLIKAD

MTÜ Mondo. (2022). *Mondo Rändekool*. Internetis: <https://maailmakool.ee/randekool>.

TEEMA: RÄNNE

KÜLA EHITAMINE

05 KÜLA EHITAMINE

Selle õppetegevuse raames loovad õpilased näidisküla, kasutades savi või plastiliini. Töö käib rühmades, iga rühm saab erinevad juhised. Õpilased täidavad neile antud ülesannet vaikides ja rajavad ainulaadseid traditsioone kandva küla. Kui ühe küla elanikud on sunnitud loodusõnnetuse tõttu ümber kolima, peavad kõik külad tegema tööd uute liikmete lõimimiseks. See õppetegevus kutsub osalejaid mõtlema tõrjutud vähemuste üle, arendades empaatiavõimet ja suhtlemisoskust. Arutelu käigus pööratakse tähelepanu tunnete ja mõtiskletakse ühiskonna tähtsuse üle, rõhutades kaasamise ja erinevuste mõistmise olulisust.

Tegevuse keerukus

Osalejate arv

12–24

Vanus

15+

Kestus

90 minutit

EESMÄRK JA ÕPITULEMUSED

Eesmärk

Tunni eesmärk on aidata õpilastel mõista tõrjutud vähemustega seotud erinevusi, vähemuste kaasamise tähtsust ja teadlikkust neist, arendada õpilaste suhtlemisoskust ning suurendada keskkonna- ja kultuuritundlikkust.

Õpitulemused

Õpilased kogevad uute liikmete gruppi sulandumise keerukust praktilise tegevuse kaudu.

Õpilased harjutavad meeskonnatööd, arendavad suhtlemisoskust ja empaatiavõimet ning arutlevad tunnete ja sotsiaalsete tagajärgede üle.

Õpilased harjutavad mitteverbaalset suhtlemist neile antud ülesande vaikuses täitmise kaudu.

SEOS ÕPPEAINETEGA

Ühiskonnaõpetus, geograafia

VAHENDID

- Plastiliin (iga rühm saab erineva värvi)
- Väljatrükitud külade kirjeldused

Lisad

- 1. lisa. Külade kirjeldused

JUHEND

1. SAMM. RÜHMAD

10 MINUTIT

Õpilased moodustavad neli 3–5-liikmelist rühma (õpetaja jälgib, et igas rühmas oleks vähemalt üks õpilane, kes erineks teistest rühmeliikmetest vastavalt juhistele, näiteks tüdrukud-poisid, prillidega-prillideta õpilased).

Iga rühm saab 1. ülesande juhendilehe ruudukujuliste, ümmarguste, püramiidjate või ristkülikukujuliste majadega küla ehitamiseks. Kõigil on 2–3 minutit aega juhist lugemiseks ja küsimuste esitamiseks.

→ Õpetaja rõhutab, et õpilased peavad ülesande täitma täielikus **vaikuses**.

2. SAMM. 1. ÜLESANNE

25 MINUTIT

Rühmadel on 1. ülesande täitmiseks aega 20 minutit.

- Sedasi on neil piisavalt aega, et tutvuda reeglitega ja kujundada teatav rutiin.
- Õpetaja käib rühmade vahel ringi, et neid valvata ja veenduda, et kõik järgivad juhendilehel esitatud reegleid.

20 minuti pärast selgitab õpetaja õpilastele, et loodusõnnetuse tõttu on kõik külad tormide ja üleujutuste tagajärjel kahjustada saanud ning toidullikad on kokku kuivanud. Valitsus on otsustanud paigutada igast külast ühe inimese ümber teise külla, et ressursid oleksid võrdsemalt jaotatud. Õpetaja otsustab, kuidas osalejad ümber paigutada. Ta valib igast rühmast ühe õpilase ja palub neil suunduda teise rühma külasse. Iga õpilane, kes on sunnitud kolima, võib oma maja teise külla kaasa võtta. Kõigile rühmadele antakse 2. ülesande juhend (5 minutit).

3. SAMM. 2. ÜLESANNE

25 MINUTIT

Rühmadel on 2. ülesande täitmiseks aega 20 minutit. Nii on neil piisavalt aega, et uus inimene oma rühma lõimida (või lõimimata jätta). Õpetaja käib rühmade vahel ringi, et neid valvata ja veenduda, et kõik järgivad 1. ülesande juhendilehel esitatud suhtluspiiranguid.

4. SAMM. REFLEKTEERIMINE JA KOKKUVÖTTE TEGEMINE

35 MINUTIT

Õpilastel on 5–10 minutit aega, et eelneva tegevuse üle omaette mõtiskleda ja kirjutada mõtteid kleebistele.

Õpetaja julgustab õpilasi muljetama, kuidas nad end selle tööaja ajal tundsid. Kõigepealt saavad sõna ümberasustatud külaelanikud ja seejärel vastuvõtvad kogukonnad. (25 minutit)

SUUNAVAD KÜSIMUSED:

- Mis mulje see tegevus teile jättis?
- Kuidas te end selle ajal tundsite (1. ja 2. ülesande ajal)?
- Kuidas on see tegevus seotud meie ühiskonna või koolikeskkonnaga?

PALU NEIL, KES PIDID RÜHMA VAHETAMA, OMA KOGEMUSI JA TUNDEID JAGADA.

- Mis tunne oli rühma vahetada?
- Mis tunne oli olla uues rühmas? Kuidas teid uues rühmas vastu võeti või tervitati?
- Mida te oma uues rühmas tegite või tegemata jätsite?

PALU NEIL, KES EI PIDANUD RÜHMA VAHETAMA, OMA KOGEMUSI JA TUNDEID JAGADA.

- Mis tunne oli uue liikmega ühes rühmas olla?
- Mida te tegite või tegemata jätsite, kui uus inimene oli teie rühmaga liitunud?
- Kas olite tema vastu külalislahked või pigem mitte?
- Kuidas püüdsite grupi „reegleid“ uustulnukale selgitada?

LISAETTEPANEKUD

Teine võimalus, kuidas seda ülesannet läbi viia, on lasta ühel inimesel igast külast vabatahtlikult kolida tunni teise osa ajal uude külasse.

ALLIKAD

Rauhankasvatusinstituutti (2021). *Tackling Discrimination: My Learning Diary*: (lk 274–289)
https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/sites/7/2021/11/My_learning_diary_110821_web.pdf.

(Algallikas: kohandatud algversioonist, mille esitasid Henk Persyni ja Farkhanda Chaudhry koolitusprogrammi Youth In Action käigus. *Debriefing guidelines*, Amiirah Salleh-Hoddin. Käesolev kohandus: MTÜ Mondo.)

TEEMAD: VASTASTIKUNE SÕLTUVUS, VASTUTUSTUNDLIK TARBIMINE

KA MINA LOON MAAILMA

06 KA MINA LOON MAAILMA

Õpilased uurivad oma igapäevaseid harjumusi ja selgitavad välja, kuidas nende elu on seotud mujal maailmas elavate inimestega. Kriitilise reflekteerimise kaudu mõistavad nad, et igaüks meist kujundab maailma oma tegevuse kaudu, mis kajastub nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil. See ülesanne ajendab osalejaid mõtlema kriitiliselt selle üle, kuidas iga meie tegevus mõjutab inimesi ja keskkonda meie ümber. Õppetegevust võib kasutada sissejuhatusena, et käsitleda teemasid nagu teadlik tarbimine, sotsiaalne ja keskkonnaõiglus, kliimamuutused, maailmamajandus, inimõigused jms.

Tegevuse keerukus

Osalejate arv

6–25

Vanus

12+

Kestus

30–45 minutit

EESMÄRK JA ÕPITULEMUSED

Õpilased saavad teada, kuidas nende harjumused ja eluviis on otseselt seotud üleilmse arenguga ning kuidas nad mõjutavad ja kujundavad elu ning inimeste ja looduse vahelisi suhteid nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil.

SEOS ÕPPEAINETEGA

Geograafia, ajalugu, vöörkeeled

VAHENDID

- A4-paber
- Pliatsid
- Kleebised
- Suur maailmakaart
- Markerid
- Plakatipaberid

JUHEND

1. SAMM

10 MINUTIT

Õpetaja palub õpilastel istuda ringis, nägu suunatud ringist väljapoole. Õpetaja jaotab õpilastele laiali paberilehed ja pliiatsid ning palub neil mõelda oma argirutiinile (mida nad tavaliselt teevad alates ärkamisest kuni magamaminekuni). Mõne minuti pärast tuleb neil kirjutada üles kolm tegevust, mida nad teevad iga päev või väga sageli (näiteks hammaste pesemine, tee joomine).

Seejärel palub õpetaja kirjutada õpilastel üles kolm eset, mida nad vajavad nende kolme tegevuse jaoks (näiteks hambapasta, vesi, rätik).

Järgmisena peaksid õpilased mõtlema, kus neid esemeid toodetakse (millises riigis või maailma piirkonnas). Nende riikide või piirkondade nimed tuleb kirjutada kleebisele (üks riik või piirkond ühele lehele). Kui nad seda ei tea, võivad nad toote etiketilt järele vaadata (näiteks koolikoti, T-särgi, mobiiltelefoni puhul) või panna kirja piirkonna, kust nende arvates võib ese pärit olla.

Hammaste pesemine (tegevus)		
Hambahari (vajaminev ese)	Hambapasta	Kraanikauss
Hiina (tootmis-koht)	Itaalia	Türgi

2. SAMM

10 MINUTIT

Õpetaja asetab suure kaardi ringi keskele, palub õpilastel end näoga ringi sisemuse poole pöörata ja igaühel nimetada üks või mitu tegevust, mille nad on paberile kirja pannud, ning selgitada teistele, milliseid esemeid neil nende tegevuste sooritamiseks vaja läheb.

Õpilased nimetavad riigid või piirkonnad, kus neid esemeid toodetakse (või tõenäoliselt toodetakse), ja kleeбивad märkmepaberid kaardile.

Seejärel palub õpetaja neil mõelda, kust pärineb nende esemete tooraine (näiteks riiete valmistamiseks kasutatav puuvill, saia valmistamiseks kasutatav nisu, mobiiltelefonide puhul vajaminev koltan jm). Õpilased võivad ka need riigid kleepsulehtedele kirjutada ja kaardile paigutada.

3. SAMM

10–15 MINUTIT

Õpilased uurivad kaarti ning mõtlevad globaalsete seoste ja vastastikuse sõltuvuse üle – selle üle, kuidas nad on seotud maailma eri piirkondades elavate inimestega ja kuidas nende igapäevaelus kasutatavate asjade tootmine mõjutab keskkonda. Kaarti vaadates õpilased ilmselt märkavad, et enamik asju, mida nad niivõrd sageli kasutavad, on toodetud teistes riikides, valdavalt globaalses lõunas. Jätkake arutelu üleilmastumise eeliste ja puuduste üle ning selle üle, kuidas igaüks meist on globaalsetesse protsessidesse kaasatud. Aita neil mõista, kuidas meie igapäevaelu mõjutab ja kujundab teiste inimeste elu ja suhteid loodusega nii kohalikul kui ka globaalsel tasandil.

4. SAMM*

VALIKULINE

Õpetaja valmistab ette plakadid. Tee vähemalt neli plakati, kirjuta igaühele üks järgmistest pealkirjadest: KOOLIS, KODUS, VABAL AJAL, REISIL vms. Aseta plakadid suvalises järjekorras seintele, et õpilased saaksid neile kirjutada, ja pane plakatite kõrvale eri värvi markerid.

Õpetaja palub õpilastel järele mõelda, kuidas nad saaksid oma harjumusi muuta, et vähendada negatiivset mõju planeedile ja mujal maailmas elavatele inimestele. Samuti tuleks mõelda, mida võiks teha näiteks kogukonna, riigi ja rahvusvahelisel tasandil, et soovitud muutusi ellu viia.

Mõne aja pärast palub õpetaja neil vaikselt ruumi ringi käia ja plakatite juures peatuda. Õpilased vastavad järgmisele küsimusele ja kirjutavad oma mõtted plakatitele:

Mida saan mina isiklikult teha, et aidata kaasa positiivsetele muutustele koolis / kodus / vabal ajal / reisides jne?

Õpilased käivad vaikselt ruumis ringi ja kirjutavad oma mõtteid plakatitele. Samuti saavad nad üksteise kirjapandud mõtetele reageerida, lisades uusi mõtteid ja kommentaare või märkides juba plakatil olevad ideed meeldivaks (+). Nad peaksid ruumis ringi liikuma seni, kuni on üle vaadanud kõik plakatid. Seejärel võiksid nad koostada kirja, milles on konkreetset ettepanekud, ja saata selle mõnele otsustajale (näiteks koolijuhile, linnapeale, vallavanemale, parlamendiliikmele, peaministrile, presidendile, Euroopa parlamendi liikmele vms).

INFONURK

Inimestena treenime endas pidevalt kahte „musklit”. Ühte võib nimetada „tarbijamusklis” ja teist „kodanikumusklis”. Oleme harjunud oma tarbijamusklit kasutama – seda osa meist, mis tegeleb ostmise ja tarbimisega. Seda musklit treenitakse iga päev läbi lugematute reklaamide ja ostuvallikute, mis kinnitavad pidevalt, et oleme esmalt tarbijad. Nii see muutunud tugevaks – võib-olla koguni meie esmaseks identiteediks. Samal ajal on jäänud varju meie kodanikumuskel – see osa meist, mis seisab ühise hüvangu eest, tegutseb kogukonnas ja osaleb demokraatias. Vähe on turunduskampaaniaid, mis tuletavad meile meelde kodanikuaktiivsuse tähtsust. Mõlemad musklid on olulised ja teineteisest sõltuvad ning neid tuleb arendada ühtlaselt, nii et kumbki ei jääks tähelepanuta (allikas <https://www.resilience.org/stories/2013-12-20/annie-leonard-on-stuff-citizen-muscle-and-what-she-s-giving-this-christmas>).

ALLIKAD

See tund põhineb õppetegevusel „Tudi jaz sooblikujem svet”, koostanud Humanitas – Centre for Global Learning and Cooperation (2018).

A dolgok története projekt (2024). *Story of Stuff*. <https://www.storyofstuff.org>.

Resilience.org (2020). Annie Leonard on stuff, „citizen muscle”, and what she’s giving this Christmas. <https://www.resilience.org/stories/2013-12-20/annie-leonard-on-stuff-citizen-muscle-and-what-she-s-giving-this-christmas>.

TEEMAD: VASTASTIKUNE SÕLTUVUS, VASTUTUSTUNDLIK TARBIMINE

TROOPIKA MEIE TOIDULAUAL

07

TROOPIKA
MEIE TOIDULAUAL

Õpilased õpivad tundma troopilisi põllumajanduskultuure, mida me sageli sööme ja millest toitu valmistame. Kust need pärit on ning kuidas ja millal on need meie toidulauale jõudnud? Kus neid tänapäeval kasvatatakse? Millised on nende kasvatamise tagajärjed? Tunnis käsitletakse lihtsal viisil globaliseerumise ja maailma eri osade vastastikuse sõltuvuse teemasid (sh majanduse üleilmastumine, maailmakaubandus ja eetiline tarbimine). Tehakse rühmatööd, arutletakse, kasutatakse atlast ja koostatakse ajajoon.

Tegevuse keerukus

Osalejate arv

5–30

Vanus

13+

Kestus

45–90
minutit(sõltuvalt
täiendavatest
nõuannetest)**EESMÄRK JA ÕPITULEMUSED****Eesmärk**

Õpilased selgitavad välja, milliseid troopilisi taimi me tavaliselt toidu või joogi valmistamiseks kasutame, ning kirjeldavad nende põllukultuuride teekonda meie kööki ja nende viljelemise mõju.

Õpitulemused

Õpilased hindavad troopiliste põllukultuuride kasvatamise positiivset ja negatiivset mõju ning pakuvad välja lahendusi, kuidas negatiivset mõju ära hoida.

Õpilased töötavad kaardiga, teevad rühmatööd ja suhtlevad.

SEOS ÕPPEAINETEGA

Ühiskonnaõpetus, geograafia, ajalugu, bioloogia

VAHENDID

- Väljatrükitud 1. lisa (üks komplekt klassi peale) või projektor piltide näitamiseks
- Maailmakaart (millele on märgitud troopilised põllumajanduskultuurid), võib olla paberile trükitud või veebis kuvatav
- Väljatrükitud 2–4. lisa igale rühmale

Lisad

- 1. lisa. Põllukultuuride pildid
- 2. lisa. Tööleht põllukultuuride ülevaatega
- 3. lisa. Põllukultuuride päritolu kaart
- 4. lisa. Põllukultuure tutvustavad tekstid

JUHEND

1. SAMM. MEENUTAMINE

15 MINUTIT

Kuidas neid kasvatatakse ja kust need pärit on?

* Põllukultuuride äratundmine piltide, päritolu ja asukoha järgi. Abivahendid: põllukultuuride pildid (1. lisa), igale rühmale tööleht põllukultuuride ülevaatega (2. lisa), põllukultuuride päritolu kaart (3. lisa) ja maailmakaart.

Õpilased moodustavad 4–5-liikmelised rühmad. Õpetaja tutvustab järgnevat õppetegevust: „Hakkame uurima põllukultuure, millest enamikku tunneme ja tarbime. Uurime välja, kust need pärit on, milline on nende ajalugu, kus neid praegu kasvatatakse ning millist mõju võib nende kasvatamine avaldada inimestele ja loodusele.” Esimeses etapis püüavad õpilased taimi piltide järgi ära tunda (1. lisa). Pilte võib kuvada projektoriga seinalle või anda prindituna käest kätte, ühelt rühmalt teisele – õpilased vaatavad iga pilti ja kirjutavad oma arvamuse töölehele (2. lisa). Kui õpetaja annab korralduse (näiteks 1 minuti pärast), annab iga rühm nende käes oleva pildi edasi järgmisele rühmale ja võtab teiselt rühmalt vastu uue pildi. Seejärel arutavad nad üheskoos piltide üle, et leida õige lahendus. Õpilased võiksid arutada ka selle üle, millal nad viimati

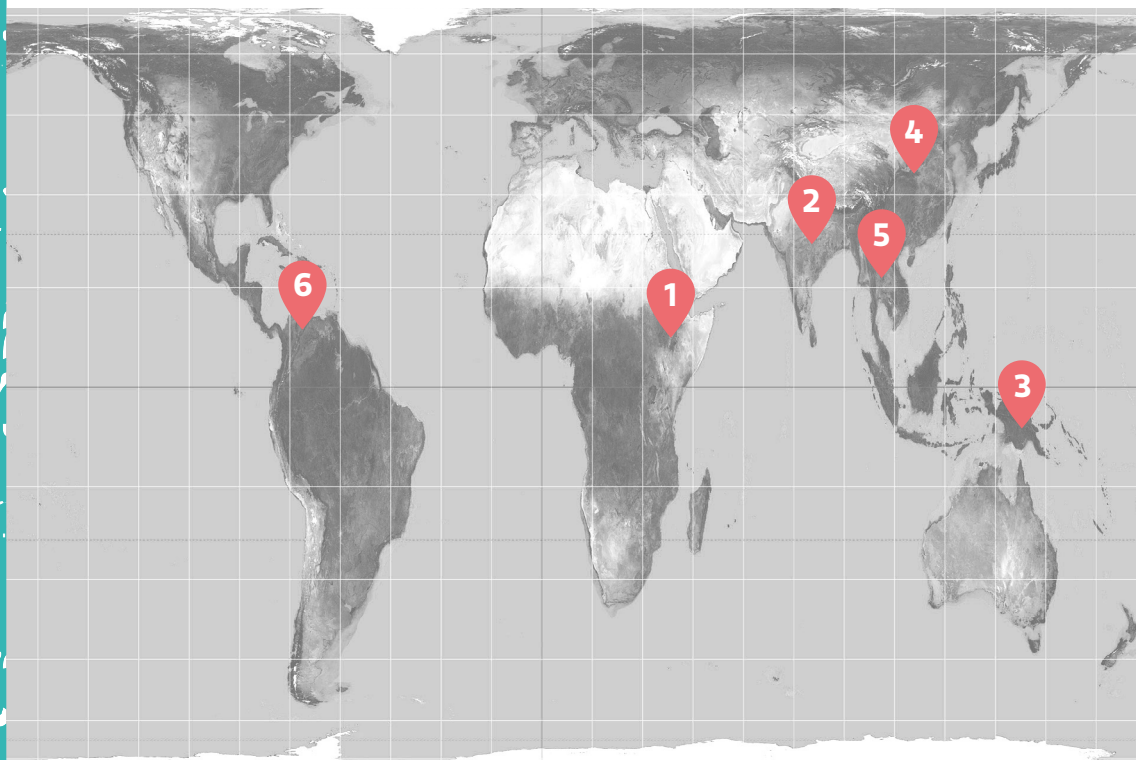
neist taimedest valmistatud tooteid tarvitasid või nägid ja kui suurel määral need kultuurid meie igapäevaellu kuuluvad.

Rühmad jätavad viimasena arutatud pildi enda kätte ning püüavad maailmakaardi (paberil või veebis) ja internetiartiklite abil välja selgitada selle taime päritolu ja leida kaardilt üles, kus seda tänapäeval enim kasvatatakse (vastus märgitakse töölehele). Seejärel täidavad õpilased ülejäänud töölehe ja taimede päritolu kaardi (2. ja 3. lisa).

NB! Kui teil kaarti, millele oleksid märgitud põllumajanduskultuuride kasvatamise piirkonnad, ei ole, võib õpetaja enne tundi ise täita veeru „Kus seda kasvatatakse?” ja lasta õpilastel need riigid kaardilt üles otsida.

Järgmises etapis uurivad õpilased, kuidas need taimed on oma päritolukohast praegusesse kasvukohta levinud ja millist mõju on nende viljelema hakkamine avaldanud.

NB! Kui teil on rohkem aega ja soovite klassiga harjutada digitaalsete vahendite (kaardid, fototöötlusprogrammid jms) kasutamist, võib õpilastel endil lasta luua elektroonilise põllumajanduskultuuride päritolu kaardi. Tööriista näide on leitav veebilehel <https://www.mapchart.net/world-advanced.html>.

- 1 **Kohv**
Etioopia
- 2 **Pipar**
India
- 3 **Suhkruroog**
Uus-Guinea
- 4 **Riis**
Hiina
- 5 **Banaan**
Kagu-Aasia
- 6 **Kakao**
Troopiline
Lõuna-Ameerika

Põllumajandus-kultuur	Kultuuri nimi	Kultuuri päritolu	Kus seda kasvatatakse?
A	Kohv	Etioopia	Kesk-Ameerika, Brasiilia, Ida-Aafrika, Indoneesia
B	Riis	Troopiline ja lähistroopiline Kagu-Aasia	Valdavalt Kagu-Aasia, eelkõige India, Hiina ja Vietnam
C	Suhkruroog	Paapua Uus-Guinea	Kuuba, Brasiilia, Mehhiko, India
D	Kookos	Troopiline Kagu-Aasia	India, Indoneesia, Filipiinid
E	Pipar	India	India, Hiina, Vietnam, Indoneesia, Filipiinid, Brasiilia
F	Tubakas	Lõuna-Ameerika Andide piirkond	Hiina, India, Brasiilia, Zimbabwe, Sambia, Malawi
G	Banaan	Kagu-Aasia	Kesk-Ameerika, Kagu-Aasia, näiteks Filipiinid
H	Kakao	Troopiline Lõuna-Ameerika	Guinea lahe rannik, sh Elevandiluurannik, Ghana, Nigeeria, Kesk-Ameerika

Tööllehel oleva tabeli täitmise näidis (2. lisa)

2. SAMM. TÄHENDUSE MÕISTMINE

20 MINUTIT

Töötamine tekstiga

* Põllumajanduskultuuride viljelemise ajajoon, nende kasvatamise positiivse ja negatiivse mõju väljaselgitamine, tulemuste esitamine. Abivahendid: üht kultuurtaime tutvustav tekst igale rühmale (4. lisa), tahvel.

Igale rühmale antakse tekst, mis sisaldab teavet ühe põllumajanduskultuuri kohta (4. lisa, tööleht). Kui rühmi on rohkem kui neli, on mõnel rühmal samasugused tekstid. Tekstis oleva teabe põhjal koostab iga rühm ajajoone, mis kajastaks uuritava taime ajalugu, ning joonib tekstis alla info selle kohta, millist mõju on selle taime kasvatamine avaldanud inimestele ja loodusele. Seejärel tutvustavad rühmad oma tööd üksteisele ja räägivad, millised on nende arvates kõige olulisemad sündmused selle taime ajaloos ja millist mõju on selle kasvatamine avaldanud.

NB! Kuna tekstides kirjeldatud mõju on pigem negatiivne, võiks õpetaja lasta õpilastel täpsustada sedagi, milline on nende arvates olnud selle kultuurtaime leviku ja kasvatamise positiivne mõju. Seejuures tuleb aga lisada, et tänu maailmakaubanduse põhimõtetele saavad positiivsest mõjust kasu pigem tarbijad ja ettevõtjad kui kasvatajad.

3. SAMM. REFLEKSIOON

10 MINUTIT

Mida me saaksime ette võtta?

* Tagasiside (mis õpilasi üllatas; põhisõnumid, mis meelde jätta) ja võimalikud lahendusettepanekud.

Lõpetuseks ärgitab õpetaja õpilasi mõtlema selle üle, kuidas tagada, et põllukultuuride kasvatamine ei kahjustaks loodust ega inimesi ning et nende kasvatamisega kaasnev positiivne mõju jaotuks ühtlaselt. Õpetaja laseb õpilastel teha ettepanekuid, kuidas võiks olukorda lahendada.

NB! Ettepanekud võivad olla seotud näiteks keskkonnasõbraliku põllumajandusega ja maailmakaubanduse alternatiividega: otsekaubandus, õiglane kaubandus jm (vt lisateave).

Arutelu ärgitamiseks võib õpilastele esitada lõpetamata lauseid.

- Ma arvan, et nende kultuurtaimede kasvatamine on oluline, sest ...
- Kultuurtaimede kasvatamise negatiivsete tagajärgede leevendamiseks võiksime ...
- Nende taime kasvatamise positiivne mõju on ...
- Nende taime kasvatamise negatiivne mõju on ...

INFONURK

„Õpilased saavad rohkem teada tavaliste toiduainete päritolu kohta, õpivad tundma nende kasvatamise mõju ja saavad teada, millised need taimed oma kasvukohas üldse välja näevad.”

(kommentaar ühest testtunnist, Blanka Čížková, Olomouci põhikool ja lasteaed, Nedvědova 17, Tšehhi)

„Huvitav on see, et õpilased töötavad rühmades ja saavad midagi uut teada, nad lahendavad päris probleemi.”

(kommentaar ühest testtunnist, Eva Tomanová, Svatoplukova algkool, Šternberk, Tšehhi)

Seos õppeainetega:

- ühiskonnaõpetus (maailmaturg, üleilmastumine, globaalsed probleemid, õiglane kaubandus, maailmas valitsev ebavõrdsus);
- geograafia (maailma piirkonnad, maailmaturg, keskkonnamõju);
- ajalugu (maadeavastuste põhjused ja tagajärjed, maailma eri piirkondade ebaühtlane areng, koloniseerimine);
- bioloogia (troopilised ja kaubanduslikud põllukultuurid).

Mis on otsekaubandus?

Otsekaubanduse korral ostetakse saadused otse sellelt inimeselt, kes need kasvatas. Ükski rahvusvaheline institutsioon ei ole protsessi kaasatud, et tehingu üle järelevalvet teha. Otsekaubandus põhineb põllumehe ja kliendi vahelisel usaldusel ja isiklikul kontaktil ning kõik finantstehingud peaksid olema läbipaistvad ja kontrollitavad. Otsekaubandus peegeldab ka turul valitsevat olukorda, näiteks tõuseb hea ja kvaliteetse saagi korral hind, sest ostjaid on rohkem ja tootja (põllumees) teenib rohkem.

Mis on õiglane kaubandus?

Õiglane kaubandus on selline kaubandus, mis annab globaalse lõuna riikide põllumajandustootjatele, töötajatele ja käsitöölisele võimaluse teenida oma tööga elatist inimväärses tingimustes. Õiglase kaubanduse korral saavad tootjad tööst sellist ostuhinda, mis katab kasvatus- või tootmiskulu ning ühtlasi tagab neile inimväärses teenistuse. Õiglase kaubanduse korral on tagatud nii õiglasel kaubandustingimused, inimõiguste ja tööõiguste austamine kui ka keskkonnasõbralikkus. Põhimõtted on järgmised: ostuhind katab jätkusuutliku tootmise kulud ja tagab inimväärses teenistuse, kaubandussuhted on pikaajalised, järgitakse Rahvusvahelise Tööorganisatsiooni (ILO) konventsioone, sunniviisilise ja lapstööjõu kasutamine on keelatud, pestitsiidide ja muude põllumajanduskemikaalide kasutamine on piiratud ja rangelt reguleeritud jms.

Mis on mahepõllumajandus?

Mahepõllumajandus on tänapäevane maaharimisviis, mille korral ei kasutata keemilisi väetisi, mis kahjustaksid keskkonda ning inimeste ja loomade tervist. Mahetoidu tootmise kõrval aitab mahepõllumajandus parandada ka kariloomade pidamistingimusi, tõhustada keskkonnakaitset ja suurendada bioloogilist mitmekesisust.

LISASOOVITUSED

<http://www.storyofbanana.com>

ALLIKAD

Tunni on ette valmistanud ARPOK (teadusmagister ja doktorikraadi omanik Lubor Navrátil).

1. lisa. Põllukultuuride pildid

Wikimedia.org. (2015). *Flowers of sugar cane*. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:%22Flowers_of_sugar_cane%22.jpg.

Wikimedia.org. (2015). *La caña de Azúcar – sugar cane*. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ca%C3%B1a_de_Azucar.jpg.

Wikimedia.org. (2015). *Sugar cane in Bolivia*. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sugar_cane_in_Bolivia.png.

Wikimedia.org (2015). *Cocoa tree in the village of Lembo, Tana Toraja*. http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Cocoa_Tree,_Lembo_Village,_Tana_Toraja_1435.jpg.

Wikimedia.org (2015). *Cocoa tree*. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e7/Kakao_-_Theobroma_cacao.JPG.

Lubor Navrátili (CZ) fotoarhiiv.

3. lisa. Kaart, mis näitab põllukultuuride päritolu

Blank world map. deviantART [veebis] 2012. [cit. 2014-04-02]. Allikas: <http://aleutia.deviantart.com/art/Blank-World-Map-294127740>.

4. lisa. Põllukultuuride tekstid

Chládková, Alena; Chmelař, Pavel; Malířová, Eva (2014). *Strong coffee: Coffee and (un)fair trade*. NaZemi. http://www.nazemi.cz/sites/default/files/kava_2014.pdf.

Chatrná, Michala ja Ježková, Michaela (2014). *The bitter taste of chocolate: Cocoa and child labor*. <http://www.nazemi.cz/sites/default/files/kakao2014.pdf>.

Štěrba, Luděk jt (2014). *Spots on the bananas: How tropical farmers live with pesticides*. http://www.nazemi.cz/sites/default/files/banany_cele.pdf.

Mokrová, Marie ja Hronová, Tereza (2013). *Cane sugar from Africa, beet sugar from Europe*. <http://www.rozvojovka.cz/clanky/1425-trtino-vy-cukr-z-afriky-repny-z-evropy.htm>.

Make Fruit fair (2023). *The story of banana*. <http://www.storyofbanana.com>.

TEEMA: VASTASTIKUNE SÕLTUVUS, VASTUTUSTUNDLIK TARBIMINE

PALMI ALL

08 PALMI ALL

See tunnikava on mõeldud täiendama näitust „Palmi all – näitus palmiõlist, inimõigustest ja keskkonnoahtudest” (Mondo, 2017), mis keskendub palmiõli tootmisega kaasnevatele keskkonnaprobleemidele ja inimõiguste rikkumistele. Eesmärk on teavitada õpilasi palmiõli tootmise ja tarbimise keskkonna- ja sotsiaalsetest mõjudest. Palmiõlitööstuse uurimise ja rollimängude kaudu saavad õpilased ülevaate eri sidusrühmade, sealhulgas istanduse omanike ja töötajate, inimõigusaktivistide, looduskaitsete ning kohalike elanike vaatenurgast. Küllastatakse fotonäitust, kogutakse teavet ning osaletakse rühmaaruteludes ja debattides, et leida vastus keskele küsimusele: „Kas palmiõli tootmist peaks praegusel kujul jätkama?”. Tunni lõpuks pakuvad õpilased välja lahendusi ja saavad aru, millist rolli nemad tarbijatena probleemi lahendamisel täidavad.

Keerukuse tase

Osalejate arv

5–28

Vanus

13+

Kestus

60–90 minutit

EESMÄRGID

Õpilased saavad teada palmiõli tootmisega kaasnevatest keskkonnaprobleemidest.

Õpilased mõistavad erinevaid rühmi, keda palmiõli tootmine mõjutab.

Õpilased teadvustavad oma rolli tarbijana ja teavad, kuidas tarbijad saavad probleemi lahendamisele kaasa aidata.

SEOS ÕPPEAINETEGA

Geograafia, bioloogia, ühiskonnaõpetus, ühiskonnaõpetus

VAHENDID

- Karp või riidest kott
- Mondo Maailmakoolist tellitud või väljatrükitud näitus
- Väljatrükitud rollimängu kaardid

Lisad

- 1. lisa. Näitus
- 2. lisa. Rollimängu kaardid

JUHEND

ETTEVALMISTUS

Õpetaja valmistab ette näituse (1. lisa) ning loeb läbi tekstid ja lisateabe (infonurk). Samuti trükitab välja rollimängu kaardid (2. lisa) ja paneb need kasti või riidest kotti.

1. SAMM

5–10 MINUTIT

Õpilased peaksid võtma ette märkmiku või paberilehe ja pliiatsi, et nad saaksid teha märkmeid. Õpetaja palub igal õpilasel tõmmata pimesi ühe rollikaardi (2. lisa) ja moodustada vastavalt kaardil esitatud rollile rühmad. Sõltuvalt õpilaste arvust täidab ühte rolli 2–4 õpilast, kes moodustavad ka ühe rühma. Õpilased peavad kaardil esitatud kirjelduse hoolikalt läbi lugema.

Rollid

- MINA ISE
- ÕLIPALMIDE ISTANDUSE OMANIK
- ÕLIPALMIDE ISTANDUSE TÖÖTAJA
- INIMÕIGUSAKTIVIST
- LOODUSKAITSJA
- VASTUTUSTUNDLIKU TOOTMISE INSPEKTOR
- SUMATRA SAARE (INDONEESIAS) KOHALIK ELANIK

NB! Soovitav on enne näituse külastamist õpilastega rollid läbi arutada. Sõltuvalt õpilaste eelteadmistest võib mõni roll (näiteks inimõiguste kaitsja, vastutustundliku tootmise inspektor) vajada täiendavat selgitamist.

2. SAMM. NÄITUSE KÜLASTAMINE

15–20 MINUTIT

Õpilased külastavad näitust ja teevad märkmeid, lähtudes seejuures oma rollist. Pärast näituse külastamist peaksid õpilased suutma vastata järgmisele küsimusele: „**Millised on minu mured seoses palmiõli tootmisega?**”.

Sama rolli täitvad õpilased (roll on kirjas pimesi tõmmatud rollikaardil) saavad pärast näituse külastamist kokku ja vahetavad muljeid. Üheskoos sõnastavad nad argumendid palmiõli praegusel kujul tootmise poolt või vastu ning esitlevad neid seejärel teistele.

3. SAMM. ARGUMENTIDE ESITAMINE

15–20 MINUTIT

Õpetaja laseb õpilastel ringis istet võtta ja palub igal rühmal esitada oma argumendid. Keskne küsimus, mille üle arutatakse: „**Miks peaks või ei peaks palmiõli tootmine praegusel kujul jätkuma?**”. Igal rühma esindajal on argumentide esitamiseks aega kuni 3 minutit. Õpetaja annab kõigile arvamuse avaldamiseks aega ja arutelu lõpus küsib õpilastelt, kas nad suudavad leida ühise vastuse sellele keskele küsimusele. Ei ole midagi valesti, kui nad ühist vastust ei leia, sest ülesande eesmärk on eelkõige oma seisukohti argumenteerida.

4. SAMM. RÜHMAARUTELU JA REFLEKSIOON

10–15 MINUTIT

Enne rühmaarutelu esitab õpetaja kolm põhifakti, mis aitavad õpilastel tarbijana teha teadlikke valikuid.

- Palmiõli laialdane sertifitseerimine ei ole usaldusväärne ning selle vastutustundlikku tootmist on sisuliselt väga raske kontrollida. Olenemata tootmisviisist võtavad õlipalmide istandused enda alla suuri maa-alasid, mis tähendab paratamatult metsade raadamist või teiste kultuuride kasvatamisest loobumist, et saada õlipalmidele maad juurde.
- Õlipalm on kõige suuremat toodangut andev taimeõli kultuur: see võimaldab ühe pindalaühiku kohta saada rohkem õli kui ükski teine samalaadne taimeõli kultuur. Mõnest muust taimest sama koguse õli (näiteks soja-, kookos- või päevalilleõli) saamiseks läheks vaja 4–10 korda rohkem maad, mille tagajärjel laieneks probleem teistesse maailma piirkondadesse ning ohustaks teisigi elupaiku, liike ja kogukondi.
- Ületarbimise vähendamine on peamine tegur, mis aitaks kahandada keskkonnale ja inimestele avalduvat negatiivset mõju. Seetõttu peaksime enne mis tahes toote ostmist hoolikalt järele mõtlema, kas me ikka vajame seda. Kui me seda tõesti vajame, peaksime valima vastutustundlikult valmistatud toote.

Õpetaja jätkab arutelu, uurides õpilastelt muu hulgas nende muljete ja tunnete kohta, mida nad eelneva õppetegevuse käigus enda puhul täheldasid. Seejärel esitab ta ka käsitletud teema kohta küsimusi. Lähtuda võib alljärgnevatest küsimustest.

- *Kuidas te end näituse külastamise ajal tundsite?*
- *Kas miski nähtust üllatas teid?*
- *Kas teadsite juba enne näituse külastamist midagi palmiõli tootmisest?*
- *Kuidas te tundsite end kaardil ettenähtud rolli täites?*
- *Kas sellesse rolli oli raske sisse elada? Kui jah, siis miks?*
- *Millised on palmiõli tootmisega kaasnevad peamised negatiivsed tagajärjed inimestele ja loodusele?*
- *Milliseid inimrühmi mõjutab palmiõli tootmine enim?*
- *Milliseid rühmi palmiõli tootmine veel mõjutab?*
- *Mida saaks kasutada palmiõli asemel?*
- *Milliseid õlisisid toodetakse meie koduriigis või lähiriikides?*
- *Mida igaüks meist saaks ära teha, et vähendada palmiõli tootmise põhjustatud kahju?*

INFONURK

Palmiõli tootmise lugu. Palmiõli kasutatakse väga laialdaselt, seda leidub umbes 80% küpsistes ja enam kui 50% toidukaupades. See on tavaline koostisosa ka kosmeetikatoodetes ning kehahooldus- ja puhastusvahendites. Tihti peale ei viidatagi sellele otsesõnu kui palmiõlile, vaid kasutatakse mõnd muud nimetust – neid on kokku üle 200. Näiteks margariin sisaldab keskmiselt 21% palmiõli, kuid toote etiketil on see kirjas lihtsalt taimeõlina. Hoolimata palmiõli populaarsusest – tegemist on odava ja suure tootlikkusega taimse rasvaga, mida kasutatakse ka näiteks biokütuses –, on selle tootmisega seotud suured probleemid. Sellega kaasneb vihmametsade laialdane hävitamine, et teha ruumi istandustele, millega omakorda põhjustatakse tohutut kahju Kagu-Aasia kogukondadele. Ekspluateeritakse vaeseid, lapsi ja võõrtöölisi. Keskkonnamõju on ränk: kliimamuutused süvenevad, loomade elupaigad hävinevad ja keskkond saastub. Ehkki palmiõli ise võib tunduda hea ja suhteliselt tervisliku tootena, on kogu selle tootmisprot-

sess inimeste heaolule ja keskkonnale äärmiselt kahjulik. Istanduste laiendamisel on laastatud kogukondi, kasutatud ära haavatavas olukorras inimesi ja tekitatud olulist ökoloogilist kahju, jättes inimesed ilma oma maast ja toiduallikatest. Palmiõli tootmine ja tarbimine kasvab maailmas kiiresti, mis tekitab märkimisväärsed probleemid, näiteks kohalike kogukondade sunniviisiline ümberasustamine, perepõlvkondade hävitamine ja mitmekesisuse ökosüsteemide kahjustamine. Selle tootmine on ka üleilmsetes tarneahelates toonud esile mitmeid negatiivseid aspekte, sealhulgas võimutasakaalu paigastnihkumise, kuna mõningad rahvusvahelised ettevõtted kontrollivad väga suurt osa neist ahelatest. Niisugune võimu koondumine, mis lähtub eelkõige kasumikesksest filosoofiast, põhjustab kannatusi nii inimestele kui ka loodusele.

Palmiõli kasutatakse paljude toodetes üle maailma:

- toiduained – üle kahe kolmandiku (68%) palmiõlist kasutatakse toiduainetes, näiteks margariinis, šokolaadis, pitsas, leivas, toiduõlis ja põllumajandusloomade söödas;
- tööstus – 27% kasutatakse tööstus- ja tarbekaupades, näiteks seepides, pesuvahendites, kosmeetikatoodetes ja puhastusvahendites;
- bioenergia – 5% kasutatakse biokütustes (transport, elektrienergia, soojus).

Toidukaubad on palmiõli sisalduse poolest maailmas esikohal, kuid täpsem jaotus on riigiti erinev. Näiteks mõned riigid kasutavad palmiõli biokütuste tootmiseks palju rohkem kui teised (Saksamaal läheb umbes 41% palmiõlist bioenergeetikasse ja umbes 40% toiduainetööstusse).

Palmiõli tootmise põhiprobleemid:

- bioloogilise mitmekesisuse vähenemine – praegune inimtegevuse põhjustatud liikide väljasuremine on võrreldav varasemate suurte väljasuremislainetega;
- inimõiguste rikkumine – maa hõivamise (*land grabbing*) käigus võetakse põliselanikelt ära nende maa, mida nad on ajast aega kasutanud elatise teenimise vahendina;
- kliimamuutused – monokultuursete istanduste rajamine ja vihmametsade raadamine, sageli põletamise teel, põhjustavad olulist kasvuhoonegaaside heidet, mis kiirendab kliimamuutusi.

Palmiõli tootmise lühiajalugu

- Päritolu: õlipalmi (*Elaeis guineensis*) viljadest saadud palmiõli on kasutatud tuhandeid aastaid, peamiselt Lääne- ja Kesk-Aafrikas. Arheoloogilised leiud näitavad, et selle kasutamine ulatub vähemalt 5000 aasta taha.
- Koloniaalajastu: Euroopa maadeavastajad dokumenteerisid 15. sajandil palmiõli laialdast kasutamist. 19. sajandil sai sellest peamine Aafrikast Euroopasse tarnitav ekspordiartikkel, mida kasutati seepide ja määdeainete ning hiljem ka margariini valmistamiseks.
- 20. sajandi algus: Kagu-Aasias hakati õlipalme tööstuslikult kasvatama – eelkõige Indoneesias ja Malaisias, kus olid soodsad kasvutingimused.
- Teise maailmasõja järel: suured tehnoloogilised edusammud ja investeringud tõid kaasa palmiõli tootmise järsu kasvu. Istandusi laiendati kiiresti, et rahuldada ülemaailmset nõudlust toiduõli ja -rasva järele.
- 20. sajandi lõpust tänapäevani: istanduste kiire laiendamine on toonud kaasa majanduslikult märkimisväärse mõju, ent osutunud keskkonna seisukohalt vastuoluliseks. Probleemid nagu metsade raadamine, elupaikade hävitamine ja tööjõu ebaeetiline kasutamine on pälvinud rahvusvahelist tähelepanu.

Suurimad palmiõli tootjad (2021/2022)

1. **Indoneesia** (ca 59% ülemaailmsest toodangust)
2. **Malaisia** (ca 24% ülemaailmsest toodangust)
3. **Tai** (ca 4% ülemaailmsest toodangust)
4. **Colombia** (ca 2% ülemaailmsest toodangust)
5. **Nigeeria** (ca 2% ülemaailmsest toodangust)

Suurimad palmiõli importijad (2022)

1. **India** (11 728,74 miljonit USD)
2. **India** (5942,21 miljonit USD)
3. **Ameerika Ühendriigid** (2420,58 miljonit USD)
4. **Madalmaad** (2132,33 miljonit USD)
5. **Itaalia** (1801,04 miljonit USD)

Suurimad palmiõli (miljonites tonnides) sisetarbijad riikide kaupa (2023)

1. **Indoneesia** 20,1
2. **India** 9,325
3. **Hiina** 6,95
4. **EL** 4,6
5. **Malaisia** 3,675

Palmiõli ülemaailmne tootmine. 2023. aastal toodeti palmiõli maailmas 79 miljonit tonni aastas. Tootmise kiire kasvu nägemiseks piisab, kui võrrelda seda näitajat 2013. aasta andmetega – tol aastal toodeti palmiõli maailmas 59 miljonit tonni (Statista, 2024). Vastuseks palmiõli tootmise üha teravamale kriitikale ja negatiivsele keskkonnamõjule, samuti üha suuremale nõudlusele jätkusuutlikult toodetud palmiõli järele, asutati 2004. aastal Säästliku Palmiõli Ümarlaud (Roundtable on Sustainable Palm Oil, RSPO) ning 2022. aastaks oli ligikaudu 20% palmiõlist sertifitseeritud. Ümarlause missioon on muuta palmiõlitööstus jätkusuutlikuks (RSPO, 2024). Mitmed keskkonnaorganisatsioonid ja kodanikuühendused on RSPO sertifitseerimissüsteemi siiski tugevalt kritiseerinud, kuna see ei ole kooskõlas kestliku arengu eesmärkide ja sotsiaalsete sihtidega. Kriitikute hinnangul pole kahtlustki, et palmiõli tootmine hävitab metsi ja istanduste piirkondades elavate inimeste elu. Üks peamisi kriitilisi märkusi puudutab asjaolu, et RSPO sertifikaadi saanud tarneahelad rikuvad tihtipeale neile kehtestatud nõudeid, tuues kaasa süüdistused „rohepesus”. Seetõttu on RSPO usaldusväärsus endiselt kahtluse all ja paljud ostjad ei usalda seda (Ühendkuningriigi Keskkonnainspeksioon, 2021). Tõsiasi, et RSPO asutajaliikmete hulka kuulub üks maailma suurimaid rahvusvahelisi ettevõtteid Unilever, süvendab kahtlusi veelgi.

Palmiõli ja õiglane kaubandus. Fairtrade International palmiõli ei sertifitseeri, kuna RSPO jagab ise selles valdkonnas sertifikaate. Üks põhjusi, miks palmiõli ei ole lisatud Fairtrade'i sertifitseerimissüsteemi, on asjaolu, et selle päritolu on tohutut tootmismahu arvestades väga raske või lausa võimatu kindlaks teha. Enamikku õlipalmide istandusi haldavad suurettevõtted, üksnes väike osa kuulub kohalikele talunikele. Istandused võtavad enda alla suuri maa-alasid, mis tähendab paratamatult metsade raadamist või teiste põllukultuuride kasvatamisest loobumist, et saada õlipalmidele maad juurde. Siiski tuleb esile tuua mõningaid kohalikke algatusi, mille raames on hakatud kasvatama ka usaldusväärselt sertifitseeritud õlipalme, näiteks Ghanas tegutsev [Serendipalm](#).

Palmiõli kui koostisosa erinevad nimetused.

Palmiõli leidub umbes 50% pakendatud toodetes, alates küpsistest, maapähklivõist ja hommikusöögihelvestest kuni puhastusvahendite, pesupesemisvedelike, huulepulkade ja kehakreemideni välja. Palmiõli kasutamine on sageli varjatud, see koostisosa on peidetud enam kui paarisaja erineva nimetuse taha ([Ethical Consumer Research Association Ltd.](#), 2024). Näiteks kasutatakse nimetusi PKO (*palm kernel oil* 'palmi-tuumõli'), PHPKO (*partially hydrogenated palm oil* 'osaliselt hüdrokeenitud palmiõli'), FP(K)O (*fractionated palm oil* 'fraksioneeritud palmiõli'), OPKO (*organic palm kernel oil* 'orgaaniline palmi-tuumõli'), naatriumdodetsüülsulfaat (SDS või NaDS), *Elaeis Guineensis*, glütserüülstearaat ning steariinhape. Palmiõlist saadud koostisainete nimede loetelu on esitatud artiklis [Palm Oil's Dirty Secret: The Many Ingredient Names For Palm Oil](#) („Palmiõli räpane saladus: palmiõlisisaldusele viitavate koostisainete rikkalik nimevalik”, Rainforest Action Network, 2011).

Üks kõige tõhusamaid ja tulemuslikumaid viise, kuidas metsaökosüsteeme kaitsta, on kaitsta põlisrahvaste ja neist ökosüsteemidest otseselt sõltuvate kogukondade õigust oma maale. Ajast aega põlisrahvaste ja kohalike kogukondade kasutuses olnud maa-alad hõlmavad hinnanguliselt 36% maailma allesjäänud puutumatest metsamaastikest. Üks parimaid viise metsa säilitamiseks on riiklikul tasandil tunnustada nende kogukondade õigust oma metsa majandada ning kaitsta neid istanduste ja kaevanduste rajamise ja muude ärilisel eesmärgil tehtavate arendusprojektide eest ([Rainforest Action Network](#), 2023).

Metsade ja maaõiguse kaitse eduka kampaania näide. Rainforest Action Networki (RAN) kampaaniad on olnud päris edukad ja saavutanud viimastel aastatel märkimisväärsed tulemused, sealhulgas vähendanud oluliselt metsade raadamist Indoneesia Leuseri ökosüsteemis. 2023. aastal teatas Indoneesia valitsus, et kavatseb Acehis tunnustada tavapärase maaõigust, mis võimaldab kohalikel kogukondadel oma metsa seaduslikult hallata. Pärast seda lõi Unilever, üks maailma suurimaid rahvusvahelisi korporatsioone, ülemaailmse pretsedendi, kui kehtestas põhimõtte, et kaitseb põllumajanduslikes tarneahelates inimõigusaktiviste. See samm ajendas RAN-i kutsuma teisigi suuri tarbekaupade tööstureid üles

juurutama oma tegevuses sarnast põhimõtet. Need saavutused tähistavad olulisi edusamme nii metsade kui ka neist sõltuvate kogukondade kaitsmisel ([Rainforest Action Network](#), 2023).

6 fakti, mida õpilastele tutvustada (lisaks näitusel esitatud teabele).

1. Euroopa Komisjoni andmetel raiuti aastatel 1990–2008 5,5 miljonit hektarit metsa (see moodustab kokku peaaegu kaks korda suurema ala kui Belgia). Indoneesias raiutakse igal aastal umbes 500 000 hektarit ja Malaisias umbes 100 000 hektarit metsa.
2. Üle 63% Malaisia ja 15% Indoneesia maast on kasutusel õlipalmide kasvatamiseks. Indoneesia ja Malaisia metsatulekahjud on samuti seotud palmiõli suuremahulise tootmisega.
3. Palmiõli saamiseks ei lasta õlipalmidel kõrgeks kasvada, sest see raskendab viljade korjamist. Need raiutakse maha siis, kui puud on veel täiesti elujõulised. Nende asemele istutatakse uued taimed ja tsükkel kordub.
4. Nõudlus palmiõli järele mõjutab bioloogilist mitmekesisust, kuna metsaraie tagajärjel hävinevad kohalike loomade elupaigad. Viimase 20 aasta jooksul on õlipalmiistanduste rajamise tagajärjel saanud hukka hinnanguliselt 50 000 orangutani. Mõistagi on ohus ka teised loomad, näiteks tiigid, ninasarvikud ja elevandid.
5. Metsaraie kiirendab kliimamuutusi ning õli ekstraheerimine on kasutatavate kemikaalide tõttu keskkonnale kahjulik. Puidu lagunemise käigus eraldub atmosfääri liigselt CO₂ ja õli tootmine suurendab kasvahoonegaaside heidet. Palmiõli tootmine rikub inimõigusi ja tööõigust, kuna töötingimused on kehvad, töötajate ohutus ei ole tagatud ning esineb laste ja võõrtööliste ärakasutamist (enamik palmiõlitööstuses kasutatavast odavtööstusest on pärit Birmast).
6. Masstootmine rikub põlisrahvaste maa- ja inimõigusi, sest nendelt kogukondadelt võõrandatakse maa ebaõiglaselt ja sealsed elutingimused halvenevad. See tekitab olukordi, kus terved kogukonnad või mõned külaelanikud müüvad oma maa, et rikastuda, kuid selle tagajärjel kaotavad võimaluse ise oma toitu kasvatada ja peavad hakkama seda sisse ostma.

LISAETTEPANEKUD

- Õpilased võivad näitust kõigepealt ka omapäi uurida ja alles seejärel moodustada rühmad. Selle variandi korral peaksid üht ja sama rolli täitvad õpilased enne ühise arutelu või debati alustamist saama näituselt kogutud teabe üle omavahel arutada.
- Pärast arutelu võite vaadata läbi lühikeste (kestus 1 min ja 30 sek) animatsiooni „[There's a Rang-tan in My Bedroom](#)” (reklaamiagentuur Mother / Greenpeace, 2018). Kodutööna võiksid õpilased kirjutada essee, miks palmiõli tootmine on problemaatiline.
- Üks võimalikke viise teemat tutvustada: paluge õpilastel tundi kaasa võtta mõne lemmikmaiuse, soolase suupiste või kosmeetikatoote (näiteks kreem, ihupiim, šampoon) pakend. Neil tuleks uurida etiketil esitatud koostisosi ja jaotada tooted selle järgi, kas need sisaldavad palmiõli või mitte. Seejuures peaksid nad pöörama tähelepanu palmiõli erinevatele nimetustele (lisateave on esitatud infonurgas).
- Õpilastel võib kodutööna lasta uurida nende toodete etikette, mida nad ise kõige sagedamini tarvitavad (näiteks kosmeetikatooted, maiustused, mitmesugused kodus leiduvad toiduained). Samuti võivad nad oma nutiseadmete abil uurida toodete koostisosi, näiteks veebipoodides.
- Vaadake dokumentaalfilmi <https://www.patrickrouxel.com/index.php/en/films/green> (Patrick Rouxel, 2009) või „[Invisible Hands](#)” (Shraysi Tandon, 2018) ning arutage seejärel üheskoos palmiõli tootmise ja lapstööjõu kasutamise probleeme.
- Soovitage õpilastel uurida, kas nende lemmikkaubamärgid järgivad kestliku tootmise põhimõtteid, ja vaadata aruannet Palm Oil Scorecard. (WWF, 2024). <https://palmoilscorecard.panda.org/scores>.

ALLIKAD JA SOOVIKUD EDASISEKS UURIMISTÖÖKS

Siinne tunnikava põhineb Kadri Kalda koostatud õppetegevusel „Palmi all” (Mondo, 2023).

Näitus „Under the Palm Oil – Human Rights and Environmental Threats” MTÜ Mondo (2017).
Fotograaf: Liis Treimann.

WWF. (2024). *8 things to know about palm oil*. <https://www.wwf.org.uk/updates/8-things-know-about-palm-oil>.

Rainforest Action Network. (2023). *Big Wins for Forest and Communities*. <https://www.ran.org/the-understory/big-wins-for-forest-and-communities>.

Rainforest Action Network. (2022). *Carbon bomb scandals. Big brands driving climate disaster for palm oil*. <https://www.ran.org/wp-content/uploads/2022/09/Rainforest-Action-Network-Leuser-Report-FINAL-WEB.pdf>.

Cooper, s. (2020). *Southeast Asia's hunter-gatherers and palm oil*. Dialogue Earth. <https://dialogue.earth/en/forests/southeast-asias-hunter-gatherers-and-palm-oil>.

Environmental Investigation Agency UK (2021). *Forests. Burning Questions. Credibility of sustainable palm oil still illusive*. <https://eia-international.org/wp-content/uploads/Burning-Questions-2021-SPREADS.pdf>.

Guardian. (2019). *How the world got hooked on palm oil*. <https://www.theguardian.com/news/2019/feb/19/palm-oil-ingredient-biscuits-shampoo-environmental>.

Hunt, T., Ethical Consumer Research Association Ltd. (2024). *Palm oil labelling*. <https://www.ethicalconsumer.org/palm-oil/palm-oil-labelling>.

Rainforest Action Network. (2024). *Inside the Palm Oil Supply Chain: From Indonesia to Your Grocery Store*. <https://www.ran.org/leuser-watch/new-video-inside-the-palm-oil-supply-chain-from-indonesia-to-your-grocery-store>.

Rainforest Action Network. (2023). *Keep Forests Standing. Evaluating the Brands Driving Deforestation and Human Rights Violations*. https://www.ran.org/wp-content/uploads/2023/11/KFS_Scorecard_2023.pdf.

Statista. (2024). *Leading importers of palm oil worldwide in 2022*. <https://www.statista.com/statistics/1023677/palm-oil-importer-leading-global>.

UNDP China (2020). *Mapping the Palm Oil Value Chain. Opportunities for sustainable palm oil in Indonesia and China*. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/cn/Palm_oil_report_EN.pdf.

International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (2018). *Oil palm and biodiversity. A situation analysis by the IUCN Oil Palm Task Force*. <https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2018-027-En.pdf>.

Serendipalm. (2024). *Organic & Fair Trade Palm Oil*. <https://serendipalm.com>.

Unterkircher, C. (toim.), GLOBAL 2000 (2017). *Palm Oil – Environmental Destruction, Stolen Land. SUPPLY CHAIN – Make Supermarkets fair*. https://focus.si/wp-content/uploads/2017/04/G2_216_Palmoil_REPORT_EN_WEB.pdf.

Solidaridad (2022). *Palm oil Barometer 2022. The inclusion of smallholder farmers in the value chain*. https://www.solidaridadnetwork.org/wp-content/uploads/2022/09/Palm-Oil-Barometer-2022_solidaridad.pdf.

IndexMundi (2024). *Palm Oil Domestic Consumption by Country in 1000 MT*. <https://www.indexmundi.com/agriculture/?commodity=palm-oil&graph=domestic-consumption>.

WWF (2024). *Palm Oil Scorecard 2024*. <https://palmoilscorecard.panda.org>.

Ritchie, H., Our World in Data (2014). *Palm Oil. Explore palm oil production across the world and its impacts on the environment*. <https://ourworldindata.org/palm-oil>.

The Observatory of Economic Complexity (2024). *Palm Oil*. <https://oec.world/en/profile/hs/palm-oil>.

Rainforest Action Network (2011). *Palm Oil's Dirty Secret: The Many Ingredient Names For Palm Oil*. https://www.ran.org/the-understory/palm_oil_s_dirty_secret_the_many_ingredient_names_for_palm_oil.

Phillips, J., Dialogue Earth (2021). *An illustrated history of industrial palm oil*. <https://dialogue.earth/en/forests/illustrated-history-of-industrial-palm-oil>.

Statista (2024). *Production volume of palm oil worldwide from 2012/13 to 2023/24*. <https://www.statista.com/statistics/613471/palm-oil-production-volume-worldwide>.

Roundtable on Sustainable Palm Oil (2024). *Driving change with sustainable palm oil*. <https://rspo.org/who-we-are>.

Greenpeace International (2018). *The Final Countdown*. <https://www.greenpeace.org/international/publication/18455/the-final-countdown-forests-indonesia-palm-oil>.

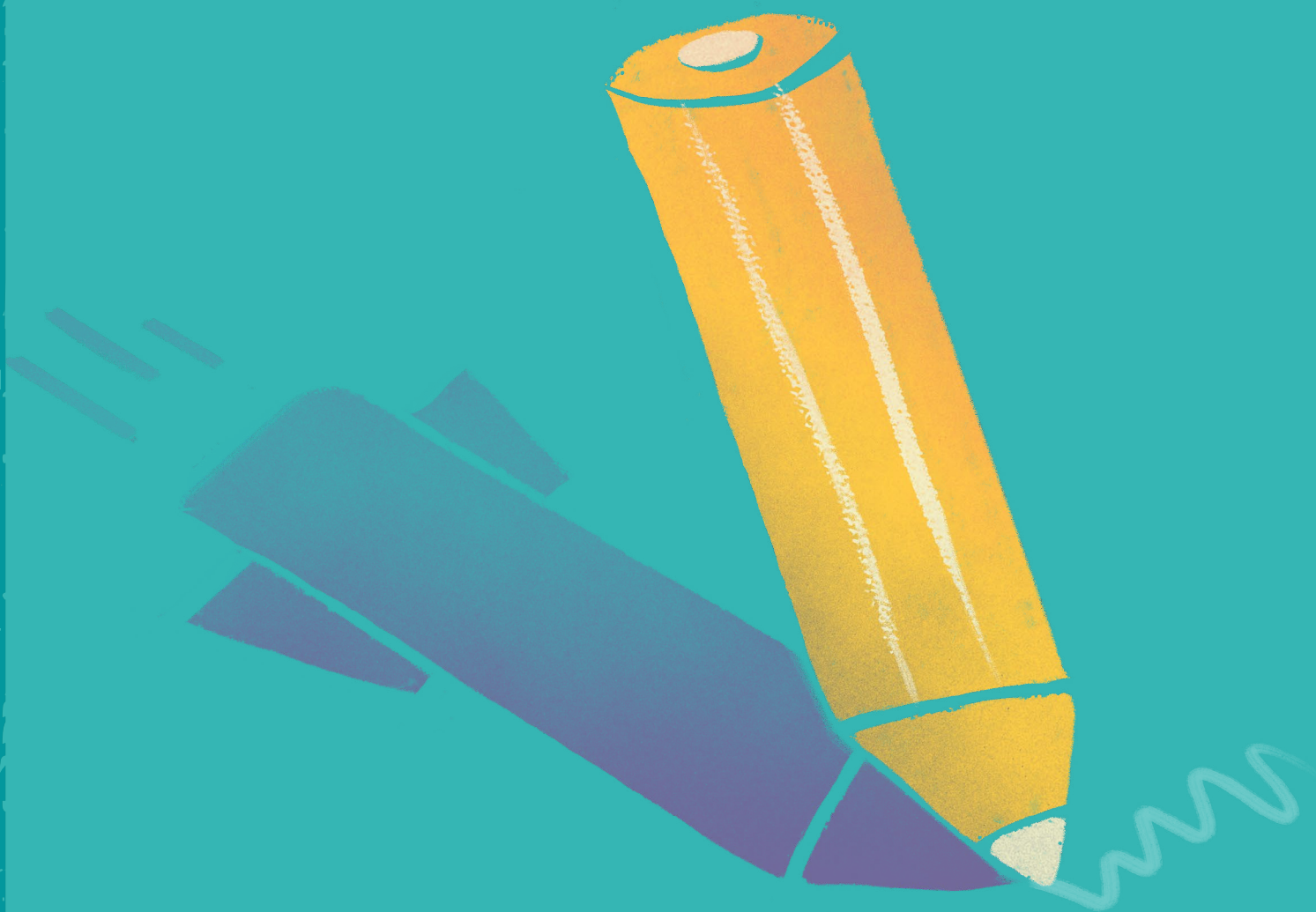
Finnwatch (2014). *The law of the jungle. Corporate responsibility of Finnish palm oil purchases*. <https://www.finnwatch.org/images/palmoil.pdf>.

Mother advertising agency / Greenpeace (2018). *Animatsioon „There's a Rang-tan in My Bedroom” (teksti loeb Emma Thompson)*. <https://media.greenpeace.org/asset-management/27MZIFJWY4WSN>.

TEEMA: INIMÕIGUSED

„KUI MA ÜKSKORD SUUREKS SAAN”

UNISTUSED JA PÜÜDLUSED
KONFLIKTIDE KESKEL

09

„KUI MA ÜKSKORD
SUUREKS SAAN”

UNISTUSED JA PÜÜDLUSED KONFLIKTIDE KESKEL

See õppetegevus on algselt mõeldud inglise keelt teise keelena õppivatele õpilastele. Kasutatud on Vincent Tremeau' virtuaalset näitust, mille abil arendada õpilaste inglise keele oskust ning samal ajal uurida sõja- ja konfliktipiirkondades elavate laste unistusi. Fotode vaatamise, sõnavara täiendamise, rühmaarutelude ja reflekteeriva kirjutamise kaudu arendavad õpilased endas empaatiavõimet, kriitilise mõtlemise oskust ja kultuuriteadlikkust.

Tegevuse keerukus

5–30

Osalejate arv

14–19

Vanus

45–75
minutit

Kestus

EESMÄRK JA ÕPITULEMUSED

Eesmärk

Õpilased vaatavad Vincent Tremeau' virtuaalset näitust „Kui ma ükskord suureks saan” („One Day, I Will”), mis keskendub sõja- ja konfliktipiirkondades viibivatele lastele, ning arutavad selle üle.

Õpitulemused

Õpilased arendavad oma empaatiavõimet, kriitilise mõtlemise oskust ja kultuuriteadlikkust, analüüsides fotosid, mis kujutavad selliste laste püüdlusi ja unistusi, kes on sunnitud silmitsi seisma suurte raskuste ja konfliktidega.

Õpilased arendavad virtuaalnäituse vaatamise ja arutelu kaudu oma inglise keele oskust.

SEOS ÕPPEAINETEGA

Keeled (inglise keel), kujutav kunst, ühiskonnaõpetus, geograafia

VAHENDID

- Vincent Tremeau' virtuaalnäitus „Kui ma ükskord suureks saan” <https://dokfoto.ee/vn/mondo/VincentTremeau/ENG>
- Sülearvutid, tahvelarvutid või nutitelefonid koos internetiühendusega (võimaluse korral igale õpilasele)
- Projektor või suur ekraan, mille kaudu kogu klassiga näitust vaadata
- Kirjutusvahendid ja paber

JUHEND

OLULINE INFO!

Enne selle õppetegevuse läbiviimist peaks õpetaja end tunnis osalevate õpilaste taustaga kurssi viima. Kui klassis on lapsi, kes on elanud sõja- või konfliktipiirkonnas, võib see ülesanne olla nende jaoks traumeeriv. Teavitage neid õpilasi enne tunni läbiviimist nelja silma all, millest tunnis juttu tuleb, ja selgitage, et soovi korral võivad nad tunnis osalemise asemel teha individuaalse kodutöö. Kui õpilased soovivad siiski tunnist osa võtta, paluge neil küsimustele vastata ainult siis, kui nad on selgelt öelnud, et on küsimustele vastamiseks või neil teemadel rääkimiseks valmis.

1. SAMM. SISSEJUHATUS

10 MINUTIT

1. Õpetaja alustab arutelu unistuste ja püüdluste tähenduse üle. Tihti on inimestel universaalsed soovid ja vajadused, ükskõik kus maailma piirkonnas nad elavad ja milline on nende olukord. Õpetaja võiks õpilastelt küsida näiteks järgmist: millised on sinu unistused ja mille poole sa püüdlud? Kes sa tahaksid tulevikus olla?

- What are your dreams and aspirations?
- Who do you want to be in the future?

Õpetaja võiks lasta õpilastel arutada, kuidas relvakonfliktid ja sõjad takistavad lastel oma unistuste poole püüdlmast. Küsige õpilastelt järgmist: milliste raskustega seisavad lapsed silmitsi piirkondades, kus on puhkenud relvakonflikt või sõda?

- What are the difficulties faced by children in places where there is military conflict or war?

2. Õpetaja tutvustab Vincent Tremeau' virtuaalnäitust „Kui ma ükskord suureks saan” („One Day, I Will”), selgitades, et see sisaldab fotosid sõja- ja konfliktipiirkondades elavatest lastest, kelle unistusi on fotode kõrval kirjeldatud. Näitus keskendub vastupanuvõime ja lootuse püsimisele ka raskuste keskel – näeme seda laste lootustes ja unistustes.

- The exhibition showcases photographs of children in war and conflict zones with their aspirations described next to the photos. The exhibition focuses on resilience and hope amidst adversity, as seen in the hopes and dreams of the children.

2. SAMM. NÄITUSE VAATAMINE

5 MINUTIT

Õpetaja näitab projektori abil või suurel ekraanil kogu klassile virtuaalnäitust ning jagab selgitusi, keskendudes enda valitud fotodele. Näiteks võib keskenduda üksnes teatud vanuserühmale, konkreetsele riigile või sarnaste püüdlustega lastele.

Õpetaja valib välja 1–2 fotot, mida koos rühmaga analüüsitakse. Õpilased võivad püüda aimata, kelleks pildil kujutatud laps tahab tulevikus saada, nad loevad ette lapse soovid ja arutlevad üheskoos. Võimalik on kasutada järgmisi suunavaid küsimusi:

- Mis te arvate, miks see laps unistab just sellest elukutsest?
- Milliseid tundeid ja mõtteid see foto teie tekitab? Miks?
- Mille poolest sarnanevad või erinevad tema unistused võrreldes teie omadega?
- Why do you think this child dreams of this particular profession?
- What does the photo make you feel and think? Why?
- In what way are these dreams similar or different to your hopes for the future?

3. SAMM. SÕNAVARA ARENDAMINE

10 MINUTIT

Õpetaja koostab sõja, konflikti ja säilenõtkusega seotud põhisõnavara (nt „konflikt”, „säilenõtkus” või „vastupidavus”, „kahjulik elukeskkond”, „julgus”, „visadus”) ja kirjutab need sõnad tahvlile.

- Conflict, resilience, adversity, courage, perseverance.

Seejärel arutab ta klassiga nende sõnade tähendust, toob näiteid ja julgustab õpilasi oma arusaamist jagama.

Uute sõnade tähendust selgitades seob õpetaja sõnavara eelnevalt näitusel nähtuga.

4. SAMM. RÜHMAARUTELU

20 MINUTIT

Õpilased moodustavad väikesed rühmad ja õpetaja selgitab, kuidas igaüks saab oma isiklikus nutiseadmes või arvutis virtuaalnäitust külastada. Iga rühm valib näituselt välja erineva foto. Õpetaja võib suunata rühmad erinevatesse virtuaalruumidesse (ruum 1, 2 või 3) või määrata igale rühmale arutamiseks ühe eelnevalt väljaalitud portree. Valik võib põhineda pildil kujutatud laste vanusel või päritoluriigil, nende sool või unistusteametil.

Õpilased peaksid rühmades fotosid analüüsima ja arutlema järgmiste küsimuste üle:

- Milliste katsumustega teie arvates see pildil olev laps peab toime tulema?
- Kuidas teie arvates peegeldavad nende laste püüdlused nende vastupidavust ja lootust?
- Mida me võiksime neilt õppida visaduse ja julguse kohta?
- What challenges do you think the child in the photo is facing?
- How do you think their aspirations reflect their resilience and hope?
- What can we learn from him/her about perseverance and courage?

Pärast rühmaarutelu jagab iga rühm oma mõtteid ülejäänud klassiga. Õpetaja aitab õpilastel laste lugudes sarnasusi ja erinevusi märgata.

5. SAMM. KIRJUTAMINE

20 MINUTIT, VÕIB TEHA KODUTÖÖNA

Õpetaja palub õpilastel valida näituselt välja üks foto, mis neid kõige rohkem kõnetab, ja annab neile ülesandeks kirjutada mõtisklev tekstilõik, milles oleks kirjeldatud pildil oleva lapse püüdlusi ning õpilase enda mõtteid ja tundeid selle lapse olukorra kohta.

6. SAMM. REFLEKSIION JA KOKKUVÕTE

10 MINUTIT, VÕIB TEHA KA JÄRGMISES TUNNIS

Kui aega on, siis võiksid õpilased enda kirjutatud teksti ette lugeda.

Õpetaja korraldab lühikese arutelu näituse vaatamisel saadud õppetundide üle, keskendutakse vastupidavuse, empaatiavõime ja lootuse teemadele. Arutelu suunavad küsimused:

- Mis te arvate, mis oli näitusel kujutatud lastel teiega ja ka üksteisega ühist?
- Mida te nende laste lugudest teada saite?
- What did you find that the children portrayed in the exhibition had in common with you and with each other?
- What did you learn from the stories of these children?

Õpetaja suunab õpilasi mõtlema, kuidas nemad saaksid toetada sõja- ja konfliktipiirkondades elavaid lapsi. Peale selle võiks arutleda järgmise küsimuse üle: mida me saaksime oma kogukonnas ära teha, et suurendada eri rühmade vahelist mõistmist ja hoolivust?

- What can we do in our own communities to increase understanding and care between different groups?

LISAETTEPANEKUD

- Õpilased võivad uurida ja jagada lugusid lastest, kes on sõja- ja konfliktipiirkondades raskustest jagu saanud (näiteks Malala Yousafzai, Bana Alabed, Ishmael Beah, Anne Frank). Töö tulemused võib esitada kas kirjalike aruannete, ettekannete või loominguiliste projektidena.
- Õpilased võiksid uurida veebiressursse nagu *Global Peace Index Map* <https://www.visionofhumanity.org/maps/#/> ja *Global Conflict Tracker* <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker> ning otsida teavet näitusel käsitletud riikides toimuvate konfliktide kohta.
- Õpilased saavad uurida nende riikide kultuuri, ajalugu, traditsioone ja loodust. Kindlasti rõhutage, et need riigid on mitmel eri moel tähelepanuväärsed ja et neid ei tohiks seostada ainult seal toimuva konflikti või sõjaga.

ALLIKAD

MTÜ Mondo ja Juhan Kuusi Dokfoto Keskus (2021). „Kui ma ükskord suureks saan”. <https://maailmakool.ee/materjalid/100004/vn-dokfoto-vincent-tremeau>.

Global Conflict Tracker. (2024). *Global Conflict Tracker*. <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker>.

Vision Of Humanity. (2024). *Global Peace Index Map > The most & least peaceful countries*. <https://www.visionofhumanity.org/maps/#>.

TEEMA: SOOLINE VÖRDÕIGUSLIKKUS

TEEKOND VÕRDSUSE MAALE

10 TEEKOND VÕRDSUSE MAALE

Kuigi maailm on paljudes aspektides muutunud võrdsemaks, püsivad siiski olulised lõhed. Üha enam naised omandab kõrghariduse ja teeb karjääri, kuid teatud ametite, hoolduskohustuste, lastekasvatuse ja kodutöödega seotud normid on visad muutuma. Kuidas saaksime edendada soolist võrdõiguslikkust oma igapäevaelus? Käesolev õppetegevus ajendab õpilasi mõtlema kriitiliselt soolise võrdõiguslikkuse üle nii kodus, väljaspool kodu kui ka maailmas laiemalt. Kasutades kujutlusvõimet ja joonistusoskust, käsitletakse soolise ebavõrdsuse, diskrimineerimise ja võrdsete võimaluste teemat.

Tegevuse keerukus

Osalejate arv

9–30

Vanus

13+

Kestus

90 minutit

EESMÄRK JA ÕPITULEMUSED

Eesmärk

Eesmärk on ajendada õpilasi mõtlema kriitiliselt soolise võrdõiguslikkuse üle kodus, väljaspool kodu ja maailmas laiemalt.

Õpitulemused

Õpilased joonistavad soolise ebavõrdsuse, stereotüüpide, diskrimineerimise, õigluse ja võrdsete võimaluste teema käsitlemiseks kaardi.

Õpilased kasutavad oma kujutlusvõimet ja arutavad, mida tähendab, et kõik inimesed on võrdsed.

SEOS ÕPPEAINETEGA

Ühiskonnaõpetus, kunst, ajalugu

VAHENDID

- Paberilehed
- Pliatsid
- Plakatid
- Värvilised markerid või rasvakriidid
- Väljatrükitud hääletuskaardid

Lisad

- 1. lisa. Viktoriin
- 2. lisa. Hääletuskaardid

JUHEND

1. SAMM

5 MINUTIT

Õpetaja küsib õpilastelt, milliseid omadusi nende arvates omistatakse sageli naistele ja milliseid meestele (näiteks naised on haavatavad, emotsionaalsed, head kokad; mehed on kindlameelsed, konkurentsivõimelised, head jalgpallis). Kirjutage näited tahvlile. Küsige tüdrukutelt ja poistelt eraldi, kas nad tunnevad, et need omadused käivad ka nende kohta – millised omadused käivad ja millised mitte ning miks.

2. SAMM

10 MINUTIT

Järgneb lühike viktoriin naiste olukorra kohta kogu maailmas (1. lisa). Õpetaja jagab õpilastele laiali hääletuskaardid (2. lisa) ja palub neil küsimustele võimalikult kiiresti vastata.

Pärast küsimuse ja võimalike vastuste lugemist peaksid õpilased tõstma üles kaardi, millel on kirjas nende arvates õige vastusevariandi täht. Õpetaja võib koos õpilastega hääled kokku lugeda ja teha statistikat ning algselt vastuste üle väikese mõttevahetuse – miks on olukord selline, nagu ta on? Selle kaudu saavad õpilased teavet allpool kirjeldatud kaardi koostamiseks. Tunni lõpus võib sel teemal veel kord arutada.

3. SAMM

5–10 MINUTIT

Selles etapis valmistab õpetaja õpilasi ette loovaks rühmatööks, mille käigus nad kujundavad teekaardi Võrdsuse maale, kus valitseb täielik sugupooltevaheline võrdsus.

Õpetaja selgitab, et õpilastel tuleb rühmatööna joonistada kujuteldav teekaart, mis aitaks jõuda kohta, mida nimetatakse Võrdsuse maaks. See on maa, kus meestel ja naistel on võrdsed võimalused. Ütle, et see maa asub kusagil kaugel ja me tahame sinna minna sellepärast, et neilt soolise võrdõiguse kohta midagi õppida.

Õpilased peaksid mõtlema välja mitmesuguseid sümboleid ja metafoore, mida nad saaksid oma joonistuse puhul kasutada. Näiteks: krokodilidest kubisev jõgi võib sümboliseerida soolisi stereotüüpe; pime mets võib tähistada midagi salapärase või tundmatut; karestikuline jõgi ohtu,

süda armastust ning must kass ebaõnne. Õpetaja võib korraldada õpilastele ka kiire ajurünnaku ja paluda neil tuletada meelde igasuguseid metafoore ja sümboleid, mida nad on näinud näiteks lauamängudes, arvutimängudes, koomiksides ja raamatutes ning mida nad saaksid kaardi joonistamisel kasutada.

4. SAMM

10 MINUTIT

Õpilased moodustavad 3–5-liikmelised väikesed rühmad, jälgides, et igas rühmas oleks nii tüdrukuid kui ka poisse.

Õpetaja annab igale rühmale paberilehe ja pliiatsid, palub neil 10 minutit arutleda ning kirjutada üles vastused järgmistele küsimustele.

1. Kuidas te kujutate ette Võrdsuse maad, kus naistel ja meestel oleksid võrdsed võimalused?
2. Milliseid takistusi te võite sellele maale viival teel kohata?
3. Kuidas te need takistused ületaksite?

5. SAMM

20–25 MINUTIT

Selles etapis kasutavad õpilased sümboleid ja metafoore, et joonistada kujuteldav teekond Võrdsuse maale; muu hulgas tuleks kaardile kanda ka takistused ja lahendused, millega nad võivad tee peal kokku puutuda. Igal rühmal on kasutada suur paberileht ja värvilised markerid või rasvakriidid.

Neil tuleb kaardile joonistada takistused, millega nad (eriti tüdrukud) võivad teel olles kokku puutuda. Neid takistusi tuleks kujutada metafooride ja sümboolite abil, näiteks loodusnähtuste, hoone- te, inimeste, loomade jms abil. Rühmad võivad iga takistuse jaoks mõelda välja ka oma sümboli.

Iga rühm kujundab oma teekaardi.

Õpetaja tuletab õpilastele meelde, et nad lisaksid kaardi servale või selle alaosa sisse ka legendi, mis selgitaks kasutatud sümboolite tähendust.

6. SAMM

15 MINUTIT

Seejärel tutvustab iga rühm oma kaarti teistele, juhtides tähelepanu peamistele takistustele, millega nad on Võrdsuse maale viival teel kokku puutunud. Kui iga rühm on oma kaarti esitleda saanud, riputage kaardid klassiruumis nähtavale kohale, et kõik õpilased saaksid neid lähemalt uurida.

7. SAMM

15–20 MINUTIT

Pärast kõigi kaartide ülevaatamist kutsub õpetaja õpilased ringis istet võtma, rühmatöö üle arutama ning vastama küsimustele, mis on seotud soolise (eba)võrdsusega. Arutelu suunavaid küsimusi:

- Kuidas te Võrdsuse maad ette kujutasite?
- Mille poolest olid teie mõtted sarnased ja mille poolest erinevad?
- Kuidas te rühmas kokku leppisite, milline kaart joonistada?
- Kas te mõtlesite välja ja joonistasite sarnaseid võrdsuse saavutamist takistavaid tegureid? Millised olid sarnased tegurid?
- Kuidas võiks neid väljamõeldud Võrdsuse maa kaarte tegeliku olukorraga seostada?
- Millised on kõige tavalisemad takistused, millega naised reaalses elus kokku puutuvad? Kuidas nad saaksid need takistused ületada?
- Millistel ametialadel on meie riigis ja mujal maailmas sooline ebavõrdsus kõige silmatorkavam? Mis on teie arvates selle peamised põhjused?
- Milliseid soolisi stereotüüpe kujutatakse kõige sagedamini reklaamides/filmides/raamatutes/arvutimängudes jne?
- Millised soolised stereotüübid võivad viia sooliste eelarvamuste või isegi soolise diskrimineerimiseni?
- Kas teate, mis asi on „roosa maks” (pink tax)?
- Kas olete kunagi sattunud olukorda, kus te ei ole saanud oma ideid ellu viia, sest sooga seotud eelarvamusel on teid takistanud? Mida te siis tegite?
- Milline oleks meie maailm siis, kui kõik inimesed tegutseksid soolise võrdsuse nimel?

INFONURK

- **Sooline võrdõiguslikkus** tähendab, et naised ja mehed osalevad võrdselt kõigis avaliku ja eraelu valdkondades, neil on võrdne staatus ja võrdsed võimalused ning nad saavad arengust võrdselt kasu (EEMW, artikkel 4).
- **Sooline võrdõiguslikkus** tähendab ka otsese ja kaudse soolise diskrimineerimise puudumist. Otsese diskrimineerimisega on tegemist siis, kui isikut koheldakse tema soo tõttu ebasoodsamalt. Kaudse diskrimineerimisega on tegemist siis, kui esmapilgul neutraalne säte või nõue seab ühe soo ebasoodsamasse olukorda ja see ei ole objektiivselt põhjendatud (EAWM, artikkel 5).
- **Soolised stereotüübid** on eelarvamuslikud arusaamad, mis omistavad inimestele rolle ja omadusi nende soo alusel, piirates selle tagajärjel nende võimalusi. Stereotüübid kindistavad seksistlikke hoiakuid ja takistavad arengut (Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituut, 2024).
- **Stereotüüpimine** on üksikisikutele teatud omaduste omistamine rühma kuuluvuse alusel, mis viib sageli ekslike ja kahjulike üldistuste tegemiseni.
- **Seksism** viitab sellisele suhtumisele või käitumisele, mis lükkab ühe sugupoole kõrvale või devalveerib seda, tavaliselt puudutab see naisi.
- **Eelarvamusel** hõlmavad negatiivseid uskumusi või hoiakuid teatud rühmade suhtes ning need avalduvad tavaliselt lugupidamatu käitumise ja sallimatusena.
- **Bioloogiline sugu** määratakse kindlaks lapse sünnihetkel tema suguelundite järgi.
- **Sotsiaalne sugu** viitab tunnustele, mida ühiskonnas omistatakse kas meestele või naistele ning mis ühiskondlike ootuste tõttu võivad indiviidi võimalusi piirata.
- **Sooneutraalsus** on lähenemisviis, mis hõlmab n-ö kaasava keele kasutamist, et vältida eelarvamusi ja tugevdada soolist võrdõiguslikkust, vähendada stereotüüpe ja edendada sotsiaalseid muutusi (Euroopa Parlament, 2018).
- **„Roosa maks”** viitab naistele mõeldud toodete kõrgemale hinnastamisele ja naistele mõeldud hügieenitoodete suuremale maksumisele.

➔ **Tasustamata töö** on kogu maailmas ikka veel naiste hulgas märksa levinum kui meeste hulgas ning see piirab naiste võimalust teha palgatööd. Soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks peavad mehed senisest rohkem panustama majapidamis- ja hoolduskohustuste täitmisse. Edusammudest hoolimata on ebavõrdsus endiselt märkimisväärt, eriti Põhja-Aafrikas ja Lääne-Aasias.

LISAETTEPANEKUD

Sissejuhatus. Alustuseks võib õpilastel paluda mõelda, millised reklaamid sisaldavad sageli soolisi stereotüüpe. Kui sul on klassis arvuti, internetiühendus ja projektor, vaadake üheskoos mõnda seesugust reklaami. Seejärel vaadake videot „Labels Against Women” (<https://www.youtube.com/watch?v=kaB3BT9v-P4>; Pantene Commercial, 2013) ja arutlege selle üle.

Mõtteid joonistamiseks. Kui õpilastel on raske oma ideid joonistusena väljendada, soovita neil kujutlusvõime ergutamiseks ette kujutada, kuidas naine ületab „haridussilda” üle krokodillidest kubiseva jõe, mis sümboliseerib eelarvamusi, millega naised oma karjääris kokku puutuvad. Humoorika näitena võiksid nad ette kujutada mõnd aupaistega meest, kes töötab lasteaiaõpetajana ja kellele teised mehed vaatavad ülalt alla (näiteks rõdult). Tuleta õpilastele meelde 1. sammu juures käsitletud tavalisi soolisi stereotüüpe või neid, mis on teie ühiskonnas levinud.

Tegevuse laiendamine. Õpilased võiksid väikeses rühmades koostada sooneutraalse reklaami mõnele sellisele tootele, mida sageli seostatakse sooliste stereotüüpidega (näiteks pesupulber). See reklaam võib olla joonistus, lühivideo või visand. Pärast reklaami esitlemist võiks arutleda praegu eetris olevate või reklaamplakatitena levitatavate sooneutraalsete reklaamide üle, mida õpilased on näinud. Muu hulgas võiks arutada selliste reklaamidega seotud probleemide üle.

ALLIKAD

Uradni list RS, št. 59/2002. *Zakon o enakih možnostih žensk in moških.*

<https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=ZAKO3418>.

Ule, M. (2004). *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

#to sem jaz (2024). *Kakšen vpliv imajo (nate) spolni stereotipi?* <https://www.tosemjaz.net/razisci/druzina-prijatelj-in-vrstniki/kaksen-vpliv-imajo-nate-spolni-stereotipi>.

European Institute for Gender Equality (2024). *Gender Equality Index*. <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2023>.

Rahvusvaheline Tööorganisatsioon (2024). *Statistics on unpaid work*. <https://ilostat.ilo.org/topics/unpaid-work>.

The road to the land of equality. YouPart (2023).

UNDP (2024). *Gender Inequality Index*. <https://hdr.undp.org/data-center/thematic-composite-indices/gender-inequality-index#/indicies/GII>.

ÜRO (2024). Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta. ÜRO, Treaty Series, kd 1249, lk 13. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mt_dsg_no=IV-8&chapter=4&clang=_en.

UNICEF (2024). *Girls' education. Gender equality in education benefits every child*. <https://www.unicef.org/education/girls-education>.

Euroopa Soolise Võrdõiguslikkuse Instituut (2024). *Gender stereotypes*. https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/term-s/1223?language_content_entity=en.

Gapminderi sihtasustus (2024). Gapminder. <https://www.gapminder.org>.

Euroopa Parlament (2018). *Gender-neutral language in the European Parliament*. https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/151780/GNL_Guidelines_EN.pdf.

Speak With Adam (2016). „Labels Against Women”, *Pantene Commercial 2013 [video]*. YouTube. <https://www.youtube.com/watch?v=kaB3BT9v-P4>.

TEEMAD: MAAILMAHARIDUS, UNIVERSAALNE LÄHENEMISVIIS

VISUAALSED TÖÖLEHED DOKUMENTAALFILMIDE ANALÜÜSIMISEKS

11 VISUAALSED TÖÖLEHED DOKUMENTAALFILMIDE ANALÜÜSIMISEKS

Visuaalsed töölehed aitavad õpilastel analüüsida eri maailmahariduse teemasid käsitlevaid dokumentaalfilme. Kolme töölehe abil saavad nad dokumentaalfilmis nähtud teabe loominguliselt jäädvustada. Võimalik on keskenduda tegelaste kaardistamisele, ajajoonele või konkreetsele teemale.

Tegevuse keerukus

Osalejate arv

5–35

Vanus

12+

Kestus

45–100
minutit

(olenevalt filmi
pikkusest)

EESMÄRK

Visualiseerimine, sealhulgas joonistamine, suurendab õpilaste kaasatust ja parandab nende arusaamist dokumentaalfilmide analüüsimisel.

SEOS ÕPPEAINETEGA

Ühiskonnaõpetus, geograafia, kunst

VAHENDID

- Väljatrükitud töölehed
- Vahendid dokumentaalfilmi vaatamiseks

Lisad

- 1. lisa. Tegelase kaardistamise tööleht
- 2. lisa. Ajajoone illustreerimise tööleht
- 3. lisa. Temaatilise mõttekaardi tööleht

JUHEND

1. SAMM. SISSEJUHATUS

5 MINUTIT

Õpetaja tutvustab õppetöoks valitud dokumentaalfilmi. Ta annab lühiülevaate selle teemadest ja eesmärgist ning palub õpilastel rääkida, mida nad on selle teema kohta ajakirjanduses näinud või kuulnud ning mida perekonna ja sõpradega arutanud.

Õpetaja tutvustab töölehte, mida õpilased filmi vaatamise ajal kasutavad (tasub teha õpilastele sellest koopiad). Õpilased saavad üle küsida, kuidas neid mõtteid, mida film neis tekitab, töölehele kanda – nii saab õpetaja veenduda, et õpilased on töölehe kasutamisest aru saanud. Õpilased võivad töölehe täitmisele läheneda loominguliselt, nad võivad kasutada erinevaid värve, sümboliteid ja jooniseid.

Valida on järgmiste töölehtede vahel.

TÖÖLEHT: tegelase kaardistamine

- Õpilased kirjutavad töölehele üles kõige olulisema teabe dokumentaalfilmi ühe peategelase kohta. Tegelase võivad õpilased ise valida, aga võib teha ka nii, et õpetaja otsustab, kes millise tegelase kohta töölehe täidab. Õpilased peaksid lehele kirja panema kogu asjakohase teabe, näiteks tegelase isikuandmed (nimi, vanus, rahvus, sugu jms), motivatsioon, mõtted, lootused ja ideed, suhted ja probleemid ning tegelase areng filmis (minevik ja olevik).
- Õpilased võivad kasutada sümboliteid, värve ja märkmeid, et kujutada tegelase teekonna erinevaid aspekte.

TÖÖLEHT: ajajoone illustreerimine

- Õpilased paigutavad dokumentaalfilmis kujutatud võtmesündmused ajajoonele. See aitab neil mõista sündmuste kronoloogilist järgnevust ja nende tähtsust.
- Õpilased võivad kasutada sümboliteid ja pilte, et nende abil kujutada dokumentaalfilmis nähtud olulisi sündmusi, kohti, pöördepunkte, konflikte, avastusi ja muid tähtsaid hetki.

TÖÖLEHT: temaatiline mõttekaart

- Õpetaja annab igale õpilasele või rühmale konkreetse teema, mida dokumentaalfilmis käsitletakse (näiteks sotsiaalne õiglus, keskkonnaküsimused, inimõigused, sooline võrdõiguslikkus).
- Õpilased loovad https://en.wikipedia.org/wiki/Mind_map, mis kujutab visuaalselt seoseid neile määratud teema eri aspektide vahel, lähtudes dokumentaalfilmis esitatud teabest.

2. SAMM. DOKUMENTAALFILMI VAATAMINE

20–75 MINUTIT

Õpetaja paneb käima dokumentaalfilmi. Kui film on liiga pikk, et see tunni ajal läbi vaadata, võib seda näidata ka osade kaupa, keskendudes olulisimatele stseenidele, mis tõstavad esile tegelasi, teemasid ja tähtsamaid sündmusi.

Õpetaja soodustab aktiivset vaatamist, esitades suunavaid küsimusi või andes vihjeid, mis on seotud mõtete visuaalse jäädvustamisega.

Kui film on vaadatud, annab õpetaja õpilastele aega, et nad saaksid oma töö lõpetada.

3. SAMM. MÖTTEVAHETUS

15 MINUTIT

Ringkäik

- Õpilased paigutavad oma visuaalsed töölehed klassiruumis laiali, nii et nende vahel saaks ringi käia.
- Õpilased vaatavad üksteise töid ja arutavad nende üle, pöörates tähelepanu sarnasustele, erinevustele ja ainulaadsele.

Rühmaarutelu

- Õpetaja viib õpilaste tööde põhjal läbi rühmaarutelu, uurides, kuidas erinevad rühmad tegelasi, teemasid ja stseene tõlgendavad

4. SAMM. KOKKUVÕTE JA REFLEKSIOON

5 MINUTIT

Õpilased võivad omaette või väikestes rühmades mõtiskleda selle üle, kuidas visualiseerimine aitas neil dokumentaalfilmis käsitletud teemadest paremini aru saada.

INFONURK

Käsiraamat „Vaata ja muuda” (eesti keeles) sisaldab viiteid dokumentaalfilmide klippidele, milles käsitletakse maailmaharidusega seotud teemasid ja millega on kaasas ka lihtsad töölehed, mis aitavad õpilastel klippe analüüsida: https://maailmakool.ee/wp-content/uploads/2018/10/eesti_manuaal.pdf.

„Visual Facilitation Cookbook” (inglise keeles). See sisaldab näpunäiteid, kuidas joonistusvahendeid teadmiste ja sisu analüüsimiseks ning süstematiseerimiseks kasutada: https://www.salto-youth.net/downloads/toolbox_tool_download-file-1430/VF-cookbook-web.pdf.

„Nende töölehtede abil saavad õpilased dokumentaalfilme sisukamalt analüüsida, mille tulemuseks avaldab film neile palju suuremat mõju.”
(üks testtunnis osalenud Eesti kooli õpetaja)

LISASOOVITUSED

- Analüüsi võiks alustada lühematest klippidest, et õpilased harjuksid töölehti kasutama (eriti oluline on see siis, kui klassis on erivajadustega õpilasi). Kui õpilaste jaoks on töölehe kasutamine algul raske, võib õpetaja neid esimeste sammude juures aidata.
- Töölehti saab kasutada klassiruumis ka rühmatöö lihtsustamiseks. Näiteks võib õpetaja enne filmi vaatamist jaotada õpilased mitmesse rühma, iga rühm jälgib erinevat tegelast ja probleemi (töölehed võivad olla kõigil samad või igal rühmal erinevad). Seejärel saavad rühmad teha töölehtede põhjal plakatid ja esitleda neid ülejäänud klassile.
- Õpetaja võib lasta õpilastel neid jooniseid ka edasi arendada ja klassiruumist väljapoole viia. Näiteks võib need esitleda kooli näitusel, koolis korraldatavatel maailmapäevadel, sotsiaalmeedias vms. Teadmine, et tööd on võimalik näidata laiemale publikule, võib motiveerida õpilasi püüdlema kvaliteetsema tulemuse poole ja tunnis tehtut edasi arendama (algatama noorteprojekti, osalema loometööde konkursil vms).

TEEMA: MAAILMAHARIDUS, UNIVERSAALNE LÄHENEMISVIIS

ARENGU- KOMPASS

12 ARENGUKOMPASS

Arengukompass (ingl *development compass rose*) on populaarne pedagoogiline vahend, mille abil analüüsida mõnd igapäevast – või ka spetsiifilist – olukorda ja tuua esile selle seosed. Osalejatel on võimalik avastada uusi vaatenurki ning leida sündmuste ja nähtuste vahel positiivseid seoseid ja negatiivseid tagajärgi. Arengukompass toimib enam-vähem samamoodi nagu tavaline kompass: me kasutame seda siis, kui tahame tundmatust olukorras õige tee leida.

Tegevuse keerukus

Osalejate arv

Osalejate arv
ei ole piiratud.

Vanus

12+

Kestus

25–30
minutit

EESMÄRK JA ÕPITULEMUSED

Eesmärk

Selle õppetegevuse eesmärk on uurida arengut ja keskkonda puudutavate teemade omavahelist seost ning maailma eri piirkondades elavate inimeste probleemide sarnasust.

Õpitulemused

Õpilased uurivad seoseid globaalsete probleemide majanduslike, looduslike, poliitiliste [kes otsustab?] ja sotsiaalsete/kultuuriliste aspektide vahel.

Õpilased teevad rühmatööd ja sõnastavad küsimusi.

SEOS ÕPPEAINETEGA

Geograafia, keeled

VAHENDID

- Plakati- või pakkepaber
- Globaalseid probleeme kujutavad pildid
- Pliiatsid, markerid
- Väljatrükitud arengukompassi joonis igale rühmale

Lisad

- 1. lisa. Arengukompassi joonis

JUHEND

ETTEVALMISTUS

Seda tegevust saab kohandada vastavalt õpetaja vajadustele. Näiteks võib seda kasutada sissejuhatusena mõnda globaalsesse teemasse või hoopis keeleõppes (küsimuste moodustamiseks).

1. SAMM

15–20 MINUTIT

Õpilased moodustavad väikesed rühmad, ideaalis võiks ühes rühmas olla 4–5 õpilast. Rühmad istuvad ümber laua, millele on laotatud suur paberileht.

Õpetaja palub õpilastel joonistada sellele suure risti ja märgistada sellel neli suunda (kogu paberipind tuleb ära kasutada).

Juhised:

Risti neli suunda esindavad jätkusuutlikkuse eri valdkondi. „Kõige üles tuleks märkida „N”, mis tähistab loodust (vt selgitust allolevast infonurkast). Kõige alla tuleks kirjutada „S”, mis tähistab sotsiaalseid aspekte. Paremale tuleks märkida „E”, mis tähistab majandust, ja vasakule „W”, mis tähistab otsustajaid või võimu.”

Seejärel asetab õpetaja iga joonise keskele pildi. Õpetaja ei selgita pildi konteksti, nii et õpilastel puudub sellel kujutatud sündmuse kohta igasugune taustateave.

Juhised:

„Kirjutage risti iga suuna juurde vähemalt kolm küsimust, mis oleksid seotud vastava valdkonnaga (N, S, E, W) ja teie joonise keskel oleva pildiga. Kui leiate, et mõni küsimus ei ole selgelt seotud ainult ühe valdkonnaga või aspektiga, siis võite selle küsimuse kirjutada kahe otspunkti vahele (SE, NW jne). Kui sõnastate aga küsimuse, mis puudutab kõiki neli valdkonda, siis märkige see joonise keskele.”

2. SAMM

10 MINUTIT

Kui kõik rühmad on ülesandega valmis saanud, tutvustavad nad teistele pilti, mille õpetaja neile andis, ja selle kohta koostatud vähemalt 12 küsimust.

Taustateabe esitamine: õpetaja selgitab, milliseid stseene on tema antud piltidel kujutatud.

INFONURK

Neli suunda esindavad nelja erisugust vaatepunkti:

N – loodus (*nature / North*); küsimused keskkonnaga kohta

S – sotsiaalne (*society / South*); küsimused inimeste kohta

E – majandus (*economy / East*); küsimused raha kohta;

W – otsustajad ja võim (*who decides? / West*); küsimused selle kohta, kes otsustab.

Loodus. Küsimused keskkonnast – õhust, veest, pinnasest, elusolenditest, nende suhetest üksteisega jne. Küsimused võivad puudutada nii inimeste ehitatud kui ka looduslikku keskkonda.

Sotsiaalne. Küsimused inimeste, nende suhete, traditsioonide, kultuuri ja eluviisi kohta. Siia alla käib ka see, kuidas näiteks sugu, rass, puue, klass ja vanus mõjutavad sotsiaalseid suhteid.

Majandus. Küsimused raha, kauplemise, arengukoostöö, omandiõiguse, ostu ja müügi kohta.

Võim. Küsimused võimu kohta – kes teeb valikuid ja otsustab, mis juhtuma hakkab; kes saab nendest otsustest kasu ja kes kaotab ja mis hinnaga.

LISAETTEPANEKUD

Õpetajad võivad seda tegevust kohandada või edasi arendada, näiteks lastes õpilastel välja mõelda pildil kujutatud tegelaste (kui neid on mitu) vahelise vestluse.

Vihje piltide kohta: Tide – global learning unit (2015). Arengukompass. <https://www.tidegloballearning.net/resources/development-compass-rose-consultation-pack>.

ALLIKAD

Tide – global learning unit (2015). Arengukompass. <https://developmenteducation.ie/wp-content/uploads/2015/12/Development-Compass-Rose-Framework-full.pdf>.

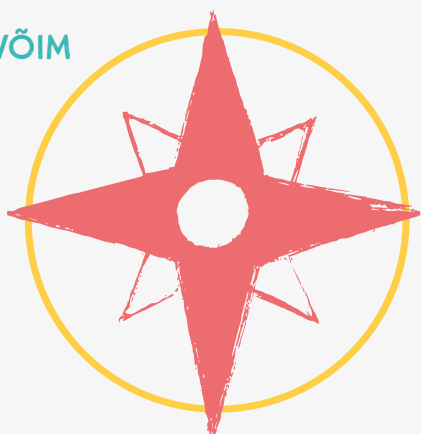
ARENGUKOMPASS

N - LOODUS

Küsimused keskkonnast – õhust, veest, pinnasest, elusolenditest, nende suhetest üksteisega jne. Küsimused võivad puudutada nii inimeste ehitatud kui ka looduslikku keskkonda.

W - OTSUSTAJAD JA VÕIM

Küsimused võimu kohta – kes teeb valikuid ja otsustab, mis juhtuma hakkab; kes saab nendest otsustest kasu ja kes kaotab ja mis hinnaga.

E - MAJANDUS

Küsimused raha, kauplemise, arengukoostöö, omandiõiguse, ostu ja müügi kohta.

S - SOTSIAALNE

Küsimused inimeste, nende suhete, traditsioonide, kultuuri ja eluviisi kohta. Siia alla käib ka see, kuidas näiteks sugu, rass, puue, klass ja vanus mõjutavad sotsiaalseid suhteid.